

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2015 - 2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Karel Lalik

**Sociálně patologické jevy žáků II. stupně ZŠ s důrazem
na šikanu a návykové látky**

Praha 2016

Vedoucí bakalářské: PhDr. Aleš Zoubek PhD.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2015 - 2016

BACHELOR THESIS

Karel Lalik

**Social pathological phenomena in pupils at 2nd level of
primary schools with addictive things**

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Aleš Zoubek PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Karel Lalik

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Aleši Zoubkovi, Ph.D. za vstřícný přístup a odborné vedení, které mi poskytnul jako vedoucí mé bakalářské práce.

Zároveň chci touto cestou poděkovat všem ředitelům základních škol, kteří mi umožnili povést výzkumné šetření. Rovněž děkuji všem žákům za vyplnění mého dotazníku.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na sociálně patologické jevy žáků II. stupně základních škol. Teoretická část se zabývá důležitými pojmy a popisuje jednotlivé sociálně patologické jevy s důrazem na šikanu a návykové látky. Rovněž řeší příčiny vzniku. Pozornost je věnována také prevenci tohoto nežádoucího chování. Praktická část zjišťuje výskyt těchto jevů na vybraných základních školách formou dotazníku.

Klíčová slova

Agrese, delikvence a kriminalita, děti, dotazník, návykové látky, prevence a příčiny vzniku, sociální deviace, sociálně patologický jev, šikana, základní škola, záškoláctví, závislosti, žáci II. stupně ZŠ.

Annotation

The bachelor's thesis is focused on the issues of socially pathological phenomena in pupils at 2nd level of primary schools. The theoretical part contains the definition and description of some pathological phenomena with stress on bullying and addictive things. It also solves the causes of their formation. The attention is focused on how to prevent this undesirable behaviour. Practical part tries to find out the presence of these pathological phenomenas on the basic of questionnaire that was made at some primary schools.

Keywords

Addiction, addictive substances, aggression, bullying, delinquency and criminality, children, questionnaire, prevention and causes, primary school, pupils at 2nd level of primary schools, social deviance, socially pathological phenomenon, truancy.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	11
1.1 Sociální patologie, sociální deviace.....	11
1.2 Sociálně patologický jev	13
2 JEDNOTLIVÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	14
2.1 Záškoláctví.....	14
2.2 Delikvence a kriminalita	15
2.3 Závislosti na některé návykové látky	17
2.3.1 Alkoholismus.....	18
2.3.2 Nikotinismus	20
2.3.3 Závislost na moderních technologiích.....	21
2.4 Agrese a šikana.....	22
2.4.1 Přímá a nepřímá šikana.....	24
2.4.2 Účastníci šikany.....	25
3 PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....	27
3.1 Roviny prevence.....	28
3.2 Prevence záškoláctví.....	29
3.3 Prevence delikvence a kriminality.....	30
3.4 Prevence závislostí na některé návykové látky	32
3.4.1 Prevence nelátkových závislostí.....	33
3.5 Prevence šikany.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY NA ZŠ V PRAXI.....	36
4.1 Vymezení výzkumného cíle, stanovení hypotéz	36
4.2 Výzkumný vzorek a výzkumná metodika	37
4.3 Časová organizace výzkumu.....	39
4.4 Výsledky výzkumu – vyhodnocení a analýza odpovědí.....	40
4.5 Vyhodnocení hypotéz.....	50
4.6 Závěry výzkumu	52

ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	56
SEZNAM ZKRATEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce jsou Sociálně patologické jevy žáků II. stupně základní školy (ZŠ) s důrazem na šikanu a návykové látky. Zvolil jsem si toto téma, protože je mi vzhledem k mé profesi strážníka Městské policie hlavního města Prahy blízké. Během posledních pár let se častěji setkávám s mladistvými pachateli a řekl bych, že je současný stav vypovídající o celkové kriminalitě dost zarážející. Mladí lidé do 18 let věku významně figurují v trestné činnosti.

Mám dojem, že široká veřejnost chápe tyto jedince jako „pubertáky“, jež jsou hlavně neukáznění, drzí a plní ignorace. Způsob jejich chování okolí spíše pobuřuje, ale to je asi tak všechno. Rozhodně ve většině nevzbuzuje strach či obavy. Vždyť jsou to děti, které si každý spojuje s něčím nadějným, pěkným a zajisté nastane doba, kdy jejich pubertální výlevy časem pominou. A je tomu skutečně tak? Stačí se pozorně začíst do denního tisku nebo si pustit televizní zpravodajství. Problémy mladistvých spojené s kriminální činností se to jen hemží. Smutné je, že to není pouze problém České republiky, ale jedná se o celosvětově závažnou otázku, jež má bohužel stoupající tendenci.

Sám si často kladu otázky, na mnoho z nich hledám odpovědi a věřím, že zpracováním této práce je naleznu. Kde se stala chyba? Co bylo v případě socializace zanedbáno? Nepochází problém již z období dětství? Jak byli vlastně tito jedinci vychováváni? Nesnaží se snad tímto chováním volat určitým způsobem o pomoc?

Mladiství mají problémy se záškoláctvím, nejsou jim cizí ani drobné krádeže, užívání návykových látek, agresivita či násilí, rasismus, šikana nebo kyberšikana jako nová forma psychické šikany, ale i mnoho dalších. Všechny tyto jevy jsou zajisté nebezpečné a samozřejmě společensky nežádoucí, proto se řadí mezi sociálně patologické. Možná někdo považuje šikanu za holý pojem. Já mám ovšem několik zkušeností od mých známých, kteří musí s tímto „pojmem“ bojovat, aby pomohli svému potomkovi vyřešit pro něj nelehkou situaci, jež mu způsobuje bolest na těle i na duši. Ve své práci se proto šíře zaměřím na šikanu, abych hlouběji pronikl do tak naléhavého problému, dokázal se vcítit do oběti, rozpoznal, co lze za šikanu označit a případně uměl pomoci či preventivně poradit a to nejen mým známým. Dalším podobným rychle

se šířícím virem jako šikana jsou podle mého názoru závislosti na návykové látce, proto i o tomto sociálně patologickém jevu širě pojednám.

Cílem mé bakalářské práce je v teoretické části vymezit základní pojmy týkající se sociálně patologických jevů žáků II. stupně ZŠ, proto definuji pojmy sociální patologie, deviace a sociálně patologický jev. Poté popíši jednotlivé sociálně patologické jevy II. stupně ZŠ. Vybral jsem si záškoláctví, delikvenci a kriminalitu, závislosti jako alkoholismus, nikotinismus, závislosti na moderních technologiích, dále šikanu a agresi. Pojednám o příčinách vedoucích k rozvoji těchto patologických jevů. V neposlední řadě se zaměřím na možná řešení či prevenci. Jak jsem již výše uvedl a vyznívá i z názvu tématu, šikana a návykové látky budou detailněji zpracovány.

Praktická část je založena na kvantitativní výzkumné metodě, konkrétně se jedná o dotazníkové šetření, kde sbírám data tří typově různých ZŠ. V mém případě se jedná o ZŠ z hlavního města Prahy, o ZŠ z města s 16 000 obyvateli a o ZŠ venkovského typu. Cílem výzkumné části je analyzovat, jaké mají žáci 8. a 9. tříd ZŠ osobní zkušenosti s návykovými látkami a šikanou z hlediska místa, kde se ZŠ nachází (hlavní město, město, venkov). Také jakou míru bezpečí pocítují žáci na své škole a pokud se zde šikana vyskytuje, jakým způsobem je páchána (opět z hlediska místa původu ZŠ). Dalším cílem je zjistit, zda četnost sociálně patologických jevů ovlivňuje pohlaví žáků, a také zda má způsob trávení volného času vliv na nelátkové závislosti. Rovněž chci vyzkoumat, jaká řešení a změny by žáci na svých školách provedli či navrhli, aby k šikanování nedocházelo.

V praktické části stanovím hypotézy, které v závěru práce potvrdím či vyvrátím. Také popíšu výzkumný vzorek, metodologii výzkumu, jeho časovou organizaci a strategie. Výsledky odpovědí zanalyzuji a zpracuji do jednotlivých grafů a tabulek. Nedílnou součástí je rovněž závěr celého výzkumu. Kapitoly, které jsou vzájemně provázané, shrnu v celkovém závěru bakalářské práce. Přílohu práce mimo jiné tvoří vzor mého dotazníku a také několik dotazníků již vyplněných.

Doufám, že tato práce odpoví nejen na moje otázky, ale i přiblíží a představí vybrané sociálně patologické jevy dalším zájemcům z řad rodičů, učitelů, široké veřejnosti a strážníků městské policie, jež se o tuto problematiku zajímají a mohou s ní kdykoliv přijít do styku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Pokud se chceme zabývat sociální patologií žáků II. stupně ZŠ, je třeba si vysvětlit definice základních pojmů týkajících se této problematiky. V této kapitole budou vymezeny pojmy jako sociální patologie, deviace a sociálně patologický jev.

1.1 Sociální patologie, sociální deviace

Sociální patologie se zabývá popisem nenormálních a nepřijatelných jevů, na nichž se podílí mnoho věd např. psychologie, sociologie, etopedie a další, proto se nejedná o samostatnou vědní disciplínu. Tyto jednotlivé obory rozebírají možné příčiny, jež vedou ke vzniku sociálně patologických jevů.

Jandourek vysvětluje sociální patologii jako „*dřívější označení pro negativní jevy ve společnosti, které naznačovalo analogii s patologií postihující biologický organismus. Dnes se místo sociální patologie hovoří o sociální deviaci nebo sociální dezorganizaci. Jaké jevy jsou označovány za patologické nebo deviantní, se podle doby a kultury liší. Vedle kriminality, sebevražd, alkoholismu, prostituce a nezaměstnanosti se jako sociální patologie na počátku století označovala i homosexualita nebo obtížně definovatelné chuligánství.*“¹

Mühlpachr označuje sociální patologii za „*shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně označení pro studium příčin jejich vzniku a existence.*“² Tento pojem byl zaveden Herbertem Spencerem a později nahrazován spíše pojmem sociální deviace.

Podle Fischera a Škody by se však měly tyto dva pojmy (sociální patologie a sociální deviace) rozlišovat. „*Jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí*

---

¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 175. ISBN 80-7178-535-0.

² MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 7. ISBN 80-210-2511-5.

*být totiž vždy patologické. Sociálně patologické jevy jsou vždy pro společnost či jednotlivce negativní, což v případě deviantních jevů nemusí platit.*³

Na to poukazuje i Průcha, Walterová a Mareš. Popisují slovo deviace za „*hodnotově neutrální označení pro odchylku od normy či odchylku od pravidel, která říká, co je vhodné či ještě přípustné v dané sociální skupině nebo společnosti. [...] Ze sociologického i pedagogického pohledu může jít jak o odchylku negativní, tak o odchylku pozitivní. Hodnocení toho, co je deviace, závisí mj. na tom, kdo hodnotí, na kritériích, která používá, na sociálním kontextu deviace, na sociálních normách, míře sociální kontroly a příp. sankcích, na historickém čase.*“⁴

Z posledních dvou zmiňovaných definic je patrné, že za deviantní lze pokládat jak chování negativní, tak také pozitivní. Jedná se o vybočení od běžného standardu, o každé porušení sociální normy. Pro lepší upřesnění je např. za negativní deviaci považován alkoholismus, kriminalita, atd. Naopak pozitivní deviací chápeme např. prohibici, přísné dodržování pravidel silničního předpisu či nějaké extrémní podoby postojů a chování.

Každý jedinec je od malička vychováván a řídí se určitými pravidly. Co může být pro jednoho zcela normální, vidí druhý jako naprosto nevhodné a naopak. Z toho vyplývá, že je velice složité najít nějakou přiměřenou hranici mezi akceptovatelným a neakceptovatelným. Denně se můžeme setkat s porušováním různých norem. I my je někdy sami porušujeme, tudíž by neměl být pojem deviace vnímán jako urážlivý, ačkoli tomu v obecné češtině bývá. Je důležité si uvědomit, že nikdo nedodrží určitou sociální normu stejným způsobem, proto existuje jistá míra tolerance snášenlivosti k chování druhých. Fischer a Škoda navíc poukazují na to, že se společenské normy během lidského vývoje ustavičně vyvíjejí.

---

³ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009, s. 14. ISBN 978-80-247-2781-3.

⁴ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 50. ISBN 978-80-7367-647-6.

1.2 Sociálně patologický jev

Předmětem bádání sociální patologie je problematika patologických jevů. Patologickým jevem se rozumí „*takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak i individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“⁵

Pojem sociálně patologický jev je hojně užíván ve školním prostředí a stal se i v poslední době hledáčkem zájmu rodičů. Děti se v této oblasti řadí mezi rizikovou skupinu. Užívají alkohol nebo návykové látky v podstatně mladším věku. Na pedagogy jsou kladeny stále větší a větší nároky. Jejich pracovní náplní není pouze být výborným učitelem, vzorem, který předává vědomosti, ale musí se umět vypořádat i se sociálně patologickými jevy a vědět, jak tyto problémy eliminovat a řešit. Mezi nejběžnější sociálně patologické jevy ve školním prostředí patří záškoláctví, agrese, delikventní chování nebo užívání drog.

Vágnerová zase charakterizuje toto porušování norem jako poruchy chování, které rozděluje na neagresivní (lži, záškoláctví, útěky a toulání) a agresivní (šikana, vandalismus a jiné násilnosti).

Podle Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT ČR), který se týká prevence sociálně patologických jevů u dětí a žáků, patří mezi problémové jevy v chování žáků:

- záškoláctví,
- šikana, rasismus, xenofobie, vandalismus,
- kriminalita, delikvence,
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky),
- závislost na politickém a náboženském extremismu,
- netolismus a patologické hráčství.⁶

---

⁵ POKORNÝ, V., J. TELCOVÁ a A. TOMKO. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r. s., 2003, s. 186. ISBN 80-86568-04-0.

⁶ *Metodický pokyn MŠMT ČR* [online]. © 16. 10. 2007 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: www.odrogach.cz/downloadfile/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci1/

2 JEDNOTLIVÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Tato kapitola popisuje jednotlivé sociálně patologické jevy dětí a mládeže. Zabývá se hlavně nežádoucími jevy typickými pro II. stupeň ZŠ. Vzhledem k obsáhlosti tohoto tématu byly zvoleny pouze záškoláctví, delikvence a kriminalita, závislosti na některých návykových látkách, agrese a šikana. U každého fenoménu je blíže nastíněna jeho problematika a vysvětleny příčiny vzniku těchto patologických jevů.

2.1 Záškoláctví

Podle Průchy a kol. je záškoláctví „jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov.“⁷ Jedinec, který se uchýlí k záškoláctví, nemívá většinou kladný postoj ke škole. Spíše zažívá pocity neúspěchu, a tak se snaží tímto chováním předcházet nepříjemnostem, což není žádné řešení. Má pocit, že tím ochraňuje svojí osobu. Dalším důvodem může být např. šikanování, kterému se chce vyhnout. Někdy je také pouze líný, a proto nejde do školy. Příčinou záškoláctví jsou v době dospívání kamarádi a jiné party, které jedince snadno strhnou k tomuto činu. V neposlední řadě ovlivňují žáka problémy v rodině, kdy se dostává do stresových situací a právě záškoláctvím se snaží tlaku uniknout.

Ať budeme jmenovat jakoukoli možnost, je důležité si uvědomit, že všechny důvody k záškoláctví představují pro žáka velké riziko. Množství času, které má k dispozici, může snadno vyplnit pácháním drobné delikvence, konzumací alkoholu nebo drog, proto je důležité včas tuto poruchu chování odhalit.

Jak uvádí Vágnerová, „*důležitým faktorem je četnost tohoto jednání, míra plánovitosti a způsob provedení. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišnosti socializačního vývoje, určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné či schopné akceptovat. Dost často jde o děti, u nichž je v důsledku*

---

⁷ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 382. ISBN 978-80-7367-647-6.

*dysfunkční rodinné výchovy vztah k běžným hodnotám a normám celkově změněn.*⁸

Na jednom internetovém zdroji, který je určen pro rodiče a širší veřejnost, rozlišují také jednotlivé kategorie záškoláctví:

- *pravé záškoláctví* – rodiče žáka se domnívají, že navštěvuje řádně školu,
- *záškoláctví s vědomím rodičů* – rodiče sami tolerují absenci žáka,
- *záškoláctví s klamáním rodičů* – žák přesvědčí své rodiče, že nemůže jít do školy, i když se ve skutečnosti cítí dobře,
- *útěky ze školy* – žák si vědomě nechá zapsat svoji přítomnost, a pak se např. na hodinu ztratí,
- *odmítání školy* – tato kategorie představuje žáky, kteří mají školu spojenou s nějakou potíží (šikanou, zesměšňováním,...). Obvykle je potřeba vyhledat odbornou lékařskou péči, pomoc.⁹

2.2 Delikvence a kriminalita

*„Kriminalitu (z lat. criminalis = zločinný, crimen = zločin) můžeme definovat jako výskyt chování, které je v dané společnosti trestné. [...] Jedná se o činy a chování sankcionovatelné podle trestního zákona, a to jak zjevné, tak latentní. Delikvence (z lat. delinquere = provinit se) je z hlediska společensky nepřijatelného chování širším pojmem. Jedná se chování, které se týká nejen kriminality. Zahrnuje také činy, které nejsou tzv. jinak trestné.*¹⁰ Tento druh nepřijatelného chování neboli delikvence se týká dětí mladších 15 let či mládeže. Nikl však rozděluje kriminalitu mládeže do několika kategorií. Na dětskou kriminalitu (do 15 let), na kategorii mladistvých (15 - 18 let) a poslední kategorii tvoří kriminalita mladých dospělých (od 18 do 24 let). V některých zdrojích se můžeme běžně setkat s pojmem juvenilní delikvence, který označuje kriminalitu mladistvých. Nikl také zmiňuje pojem prekriminalita, jež charakterizuje

---

⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 794. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁹ KLUMPNEROVÁ, L. *Záškoláctví* [online]. © 2. 9. 2013 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx>

¹⁰ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009, s. 156. ISBN 978-80-247-2781-3.

trestnou činnost, která je páchána nezletilými, a která by v případě zletilého byla vyhodnocena jako trestný čin. U nezletilých je však beztrestná.¹¹

Podle Mühlpachra se počet stíhaných mladistvých a dětí stále zvyšuje. Mládež nejčastěji páchá krádeže vloupáním do různých objektů – sklepů, kočárkaren, garáží. Také se vloupá do kiosků, trafik nebo odcizuje věci a vybavení z automobilů. Cizí jí není ani vandalismus, sprejerství či destruktivní chování. Jak popisuje Mühlpachr, trestná činnost mládeže se projevuje typickými znaky. Pro zajímavost uvedu jen některé z nich:

- *„trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině,*
- *příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu,*
- *chování mladistvých pachatelů se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení,*
- *na páchání trestné činnosti mladistvých má značný vliv alkohol, případně jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty,*
- *pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. auta, videa, motocykly, radia, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky, apod.).“¹²*

Delikvenci a kriminální jednání ovlivňují faktory biologické (vývojové zvláštnosti), psychologické (intelekt, morální a citová složka) a sociální (rodina, škola, kamarádi, party). Jak tvrdí Nikl, současná generace dozrává podstatně dříve, než tomu bylo před několika desetiletími. Celkové chování navíc ovlivňuje hlavně rodinné prostředí, škola, ale i hormonální vlivy, jež mění celý organismus. Nezletilí touží po volnosti a vlastním rozhodování. Také se snaží zařadit mezi dospělé.¹³ Sám Němec konstatuje, že je pro správný vývoj jedince důležitá rodina, kde si rodiče s dítětem povídají, dávají

---

¹¹ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PA ČR, 2000, s. 72. ISBN 80-7251-033-9.

¹² MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 68. ISBN 80-210-2511-5.

¹³ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PA ČR, 2000, s. 72-73. ISBN 80-7251-033-9.

mu pocit bezpečí a lásky. Těm, kterým tyto podněty chybí, citově strádají, neorientují se v mezilidských vztazích, jsou zklamané a většinou hledají útočiště v pochybné partě.¹⁴

Pokud jedinec krade, nerespektuje podle Vágnerové vlastnictví jiné osoby. Také prý můžeme o krádeži hovořit pouze tehdy, je-li dítě rozumově vyspělé a chápe-li pojem vlastnictví. Pro krádež je hlavně typická záměrnost tohoto počínání. Právě malé děti se často dostanou do situací, kdy nedokážou zvládnout potřebu momentálně něco vlastnit. Snadno pak odcizí to, co se jim líbí, aniž by předem uvažovaly o aktu jednání a důsledcích. Mnohem vážnější jsou krádeže ve starším školním věku. „*Jejich prognóza je tím nepříznivější, čím dříve se objeví. Mnohdy je tento typ krádeží spojen s dalšími variantami poruchového chování (např. se šikanou). Nejzávažnější jsou opakované krádeže v partě.*“¹⁵

Podle Vágnerové má také jedinec ke krádežím hned několik motivací. Krade pro sebe, protože se snaží uspokojit základní potřeby (jídlo, pití, atd.), jež mu rodina neposkytuje nebo krade pro druhé, aby si získalo přízeň kamarádů, či v horším případě je k tomu donuceno určitou skupinou (šikana). Může rovněž krást s partou pro zachování své pozice ve skupině. V tomto případě se jedná o asociální chování, které se fixuje jako norma.

2.3 Závislosti na některé návykové látky

„*Mezinárodní klasifikace nemocí říká, že při závislosti má pro jedince užívání nějaké látky přednost před jiným jednáním, kterého si dříve cenil více. Jako ústřední charakteristiku onemocnění označuje touhu (často silnou, přemáhající) užívat psychoaktivní látku nebo látky (drogy včetně alkoholu, tabáku a někdy i třeba relativně bezpečně vnímané kávy).*“¹⁶ Můžeme říci, že je onemocněním, jež vede k narušení

---

¹⁴ NĚMEC, J. In: JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. s. 321-354. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 795. ISBN 978-80-262-0225-7.

¹⁶ MINAŘÍK, J. *Definice závislosti* [online]. © 21. 3. 2014 [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/definice-zavislosti>

tělesných, psychických i sociálních funkcí. Existuje však závislost zcela přirozená (fyziologická), která provází životem každého lidského jedince. Nejlepším příkladem je čerstvě narozené dítě, jež je závislé na své matce, ňadru a pocitu bezpečí. Dítě pak vyrostne a stává se postupně méně závislým. Druhým případem je chorobná (patologická) závislost, která je obsahem této podkapitoly.

O závislosti je známo, že je stará jako lidstvo samo a provází společnost po staletí. Nejdříve byla spojována pouze s alkoholem a drogami. Současná doba, ovlivněná konzumem a masmédií, však přináší i další závislosti, jež jsou typické pro životní styl dětí, mladistvých a mladých dospělých. Jak uvádí Mühlpachr, *„závislostní chování se intenzivně šíří do oblastí hracích automatů, sexuálního chování, sledování televize, pracovní činnosti, odborníci zaznamenávají závislosti na jídle, hubnutí, závislost na sektách, kultech a narůstající počty klasicky závislých, tj. na alkoholu, drogách, cigaretách, kávě, čaji apod. Zdá se, že nabídka identifikace je víc než dostatečná. Hrozí nebezpečí, že v dnešním světě padne každý za oběť nějaké závislosti.“*¹⁷

V této práci je popsána závislost na alkoholu, tabáku a internetu ve všech možných formách.

2.3.1 Alkoholismus

Česká republika se statisticky bohužel řadí na přední místa v žebříčku množství zkonsumovaného alkoholu na osobu za rok. Na internetu se můžeme dočíst, že každý občan České republiky (včetně kojenců) spotřebuje 13 litrů čistého lihu. Jeho konzumace je spojena s různými společenskými událostmi, jež nás provázejí od narození po smrt. Není obecně vnímán jako nebezpečný. Ten kdo ho nepije, bývá společností považován za divného až patologického.

Skutečnost je však jiná. Právě alkohol jako legální návyková látka je velmi zrádný. Podle Mühlpachra se mu také říká průchozí droga, protože někteří jedinci z ní přecházejí k nebezpečnějším látkám. Je také velmi rizikový pro děti a mládež. Podle Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) má stále více

---

¹⁷ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, s. 56. ISBN 978-80-7392-069-2.

mladých jedinců problém s alkoholem.¹⁸ Znamená to tedy, že se alkohol dostává do rukou i mladším osobám 18 let, i když zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, hovoří zcela jasně. Zákon zakazuje „*prodávat nebo podávat alkoholické nápoje a) osobám mladším 18 let, b) na všech akcích určených osobám mladším 18 let, [...] g) ve všech typech škol a školských zařízení. (2) Prodej alkoholických nápojů pomocí prodejních automatů, u nichž nelze vyloučit prodej osobám mladším 18 let věku, se zakazuje. Zásilkový prodej a veškeré další formy prodeje, při kterých není možno ověřit věk kupujícího, jsou zakázány.*“¹⁹

Existuje mnoho příčin, proč mládež užívá alkohol. Ve svém volném čase se jedinci příliš nudí, chtějí experimentovat nebo být součástí nějaké party, aby nebyli vyčleněni, konzumují alkohol jako ostatní. Alkohol jim např. usnadňuje navazování kontaktu, ale zároveň způsobuje vážné následky. Zvláště děti mají nedovyvinuté orgány, tělo alkohol pomaleji odbourává, proto již malé množství alkoholu dokáže vyvolat otravu. Jeho návyk má mnohem rychlejší nástup než u dospělých. Dalšími možnými riziky jsou podle Nešpora neúmyslná poranění a pády, vyšší výskyt zneužívání jiných drog, nechtěné otěhotnění či vyšší riziko přenosných nemocí, poruchy ve vývoji mozku, slabý školní prospěch a další.²⁰ Horčíčková také poukazuje na další důsledky. U jedince dochází např. k celkovému narušení osobnosti, mívá špatné mezilidské vztahy, častý sklon k záškoláctví a nechutí ke škole, také sem patří odcizení a nízká komunikace mezi členy rodiny, posléze její rozpad. Jedinci se uchylují ke krádežím, dostávají se do potyček, páchají sebevraždy nebo se dokonce stanou obětí trestného činu.²¹

---

¹⁸ *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách* [online]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz>

¹⁹ Zákon č. 379/2005 Sb. o opatření k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 133. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-379>

²⁰ NEŠPOR, K. a L. CSÉMY. *Alkohol u dětí a dospívajících – prevence a léčba* [online]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/apl-deti3.doc>

²¹ HORČIČKOVÁ, T. Závislost na alkoholu u mládeže. In: URBAN, L. a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie ČR, 2011, s. 70-71. ISBN 978-80-7251-361-1.

2.3.2 Nikotinismus

Tabák a hlavně v něm obsažený nikotin patří mezi návykové látky, které jsou mezi dětmi a mládeží na základních školách asi nejčastěji užívány. To potvrzuje i fakt, že „většina kuřáků začíná s kouřením v mládí. Závislost na nikotinu se vyvíjí rychle. V ČR začíná denně kouřit asi 100 dětí mladších 18 let, nejčastěji kolem věku 14 let. Ve věku 13 - 15 let u nás kouří asi 35 % dětí – dívky kouří stejně nebo dokonce více než chlapci. S věkem výskyt kouření stoupá – ve 13 letech kouří 26 %, ve 14 letech 36 %, v 15 letech 44 % dětí.“²²

Jak uvádí Pešek a Nečesaná, k tomu, aby bylo kouření u dětí považováno za pravidelné, stačí, aby dítě vykouřilo pouze 1 cigaretu týdně. Děti se uchylují ke kouření hned z několika důvodů. V první řadě chtějí okusit chuť zakázaného, připadají si s cigaretou v ruce více dospěle nebo se snaží napodobit někoho, koho považují za svůj vzor – rodiče, starší sourozence, známé osobnosti apod. Mohou ho přesvědčit i vrstevníci v partě. I přesto, že platí zákon č. 379/2005 Sb., který jsem zmiňoval výše (viz podkapitola 2.3.1), jsou cigarety pro děti snadno dostupným zbožím.

Kouření má samozřejmě neblahý vliv na zdraví člověka a je silně návykové. Podle Kernové a Kabzy způsobuje více než 20 různých onemocnění, které mnohdy končí smrtí. Co se týká dětských kuřáků (i pasivních), mají potíže s dýcháním, prodělávají opakované záněty dýchacích cest či středního ucha a v dospělosti je u nich vyšší pravděpodobnost rakovinového onemocnění či problémy se srdcem. Není vyloučeno, že se tito jedinci v pozdějším věku snáze uchylují i ke kouření marihuany. Kouření „je velmi obtížné přerušit, a jen málokterí kuřáci se úspěšně stanou nekuřáky, aniž by podstoupili několik vážných pokusů.“²³

---

²² PEŠEK, R. a K. NEČESANÁ. *Kouření aneb závislost na tabáku* [online]. Písek: Arkáda, 2008. [cit. 2015-11-30]. ISBN 978-80-254-3580-9. Dostupné z:

http://www.arkadacentrum.cz/downloads/publikace/Koureni_aneb_zavislost_na_tabaku_2008.pdf

²³ KERNOVÁ, V. a V. KEBZA. *Prevence kuřáctví a možnosti odvykání kouření*. In: SOVINOVÁ, H.

a L. CSÉMY. *Kouření cigaret a pití alkoholu v ČR* [online]. Praha: SZÚ. [cit. 2015-11-30]. ISBN 80-7071-230-9. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/czpz/aktuality/Koureni_20a_20Alkohol.pdf

2.3.3 Závislost na moderních technologiích

V dnešní uspěchané době nejsou mnozí rodiče schopni trávit s dětmi čas a velmi často si myslí, že pokud koupí dítěti nějakou technologickou vymoženost jako tablet, notebook či dokonce televizi, kterou nainstalují do dětského pokojíčku, vše tím vyřeší. Ani netuší a možná si neuvědomují, jaký problém si na sebe přichystali.

Dítě se u počítače pěkně zabaví, přestává mít zájem o kroužky a nechodí ani ven. Začíná si vytvářet návyk, který přechází rychle v závislost (u malých dětí během půl roku). Právě závislost na internetu, televizi, počítačových hrách, sociálních sítích či mobilním telefonu se řadí mezi „nelátkové“ závislosti. *„V případě nelátkových závislostí se přitom objevují stejné symptomy návykového chování jako u závislosti na látkách. Dostavují se, pokud je člověku znemožněno užívat svoji „nelátkovou drogu“, a to včetně abstinčních příznaků, jako je nesoustředěnost, třas, bušení srdce, podrážděnost, výkyvy nálad, problémy se spánkem, impulzivita, agresivní jednání a jiné.“*²⁴

Děti, jež tráví příliš času nejen před televizí, mají špatné držení těla, zhoršuje se jim zrak, špatně se soustředí, nejsou schopny zvládat stres a provází je větší potíže se slovním vyjádřením či problémy v komunikaci než u vrstevníků. Při sledování pouze pasivně přijímají informace a vůbec se nesnaží přemýšlet. Malé děti věří všemu, co vidí a nerozlišují reálnou či nereálnou situaci. Časté sledování animovaných seriálů, kde bojují monstra, vzbuzuje v dětech agresivní chování, proto se podle Ježkové nedoporučuje u předškolních dětí sledovat televizi více než 1 hodinu denně. Z videorozhovoru s Vackem (odborníkem z Kliniky adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy) dokonce vyplývá, že na projevech agresivity je závislá doba trávení před televizí bez ohledu na to, co dítě sleduje.²⁵

Co se týká závislostního chování na internetu, kam můžeme zařadit i sociální sítě, chaty a nebo on-line hry, *„je dle výzkumů ohroženo až 6 procent jeho uživatelů, přičemž*

---

²⁴ JEŽKOVÁ, Z. a J. ŠIKL. *Rizika závislostního chování u dětí a dospívajících a jejich prevence* [online]. © 4. 10. 2015 [cit. 2015-12-4].

Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rizika-zavislostniho-chovani-u-deti-a-dospivajicich-a-jejich-prevence-59.html>

²⁵ *Závislost dětí na moderních technologiích očima odborníka* [online]. © 3. 9. 2012. [cit. 2015-12-4]. Dostupné z: <https://youtu.be/VJs4S2D7qTI>

za nejvíce ohrožené jsou považováni dospívající ve věku 12 - 19 let, stejně jako v případě závislosti na počítačových hrách.²⁶ Sociální sítě (Twitter, Facebook a další) představují pro děti a mládež velké nebezpečí. V tomto prostředí lze snadno zaměnit identitu, a tak si mohou přidat do přátel i lidi, kteří se pouze za někoho vydávají. Těmto osobám sdělují vše ze svého soukromí, následně mohou být zneužity či podvedeny. Stalo se již několik případů, kdy došlo až na osobní schůzku, jež nedopadla pro důvěřivce dobře. U počítačových her je důležitý hlavně jejich obsah. Pokud např. zobrazují agresivitu (kopání, bojování), může se stát, že budou tyto násilnosti v běžném životě dětmi napodobovány. Nekriticky totiž přijali hru jako skutečnost v reálném světě. Hry, v nichž se hráč nachází ve virtuálním světě i s dalšími hráči, jsou silně návykové. Nutí hráče neustále se ke hře vracet. Jedině tak může zjistit, co se událo nového po dobu jeho nepřítomnosti.

Práce s počítačem má i kladné stránky, neboť učí děti zacházet s technikou a vytváří tak pozitivní vztah. Děti mohou hrát i hry, které je něčemu učí, rozvíjí logiku, takže závisí na rodičích, co svým dětem pomohou vybrat.

2.4 Agrese a šikana

Dalším sociálně patologickým jevem typickým pro děti a mládež je šikana. Abychom jí porozuměli, musíme se nejprve zmínit o agresi, protože šikana je podle Říčana zvláštním případem agrese. Ta je nejen pudová ale i naučená, a proto si ji můžeme osvojit na základě zkušenosti stejně jako hru na klavír nebo jízdu na kole. Jak uvádí Říčan, člověk reaguje agresivně na základě vrozených instinktů, jež mají na něj vliv, a tak se z nich v průběhu života vyvíjí pud. *„Představujeme si to tak, že existuje určitá pudová energie, která se potřebuje vybit. Proto člověk (nebo jiný organismus) hledá příležitosti k tomuto vybití. [...] Každý z nás má v sobě silnější nebo slabší agresivní náboj a schopnost citového uspokojení, když tento náboj vybijíme.*

---

²⁶ JEŽKOVÁ, Z. a J. ŠIKL. *Rizika závislostního chování u dětí a dospívajících a jejich prevence* [online]. © 4. 10. 2015 [cit. 2015-12-5]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rizika-zavislostniho-chovani-u-deti-a-dospivajicich-a-jejich-prevence-59.html>

*Prostě to je tak a šikana je jeden ze způsobů, jak děti svoji agresivitu vybíjejí.*²⁷ Existuje přeci i jiná možnost. Dítě může vybit svoji agresi prostřednictvím nějaké sportovní aktivity. Společnost, která nás obklopuje je často velmi soutěživá a dochází tak k rozrůstání agresivity. Pokud dítě na základě agresivního jednání docílí vytoužené věci, kterou mu rodiče nakonec koupí, zažívá úspěch a příště své jednání zopakuje. Tzn., že se naučilo používat své agresivní scénáře. Také ho ovlivňuje prostředí. Zde sbírá postoje a hodnoty od rodičů, školy, z televize a se všemi se ztotožňuje. Rozdílná agresivita je tedy v různých situacích dána geneticky, prožitky od období před narozením až po dospělost, ale i rodinným prostředím.

Šikanu vymezuje Říčan takto: *„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*²⁸

Jedná se o čin ubližování, kdy se určitý jedinec nedovede nebo nemůže bránit. Co se týká školního prostředí, bývají aktéři ve stejném postavení – tedy žáci. Podle Vágnerové mají žáci v dětské skupině potřebu vytvářet jednolitou tlupu, kde jsou všichni stejní. Kdo těmto požadavkům neodpovídá nebo je jiný, nebývá tolerován. Někdy také zejména chlapci využívají svoji fyzickou sílu, a jak sama Vágnerová uvádí, *„šikana je projevem zneužití postavení a moci, kterou jedinec nějakým způsobem ve skupině získal. (Může jít o zneužití postavení, fyzické síly, intelektuální zdatnosti apod.)*²⁹ Toto násilné ponižování jednotlivce se může objevit například i ze strany učitele vůči některým žákům nebo naopak. Tato práce se však zaměřuje pouze na šikanu mezi žáky.

Počáteční stádia šikanování se vyskytují již v předškolním věku dítěte, kdy se podle Koláře jedná o tzv. předstupeň šikany, pouze zde chybí dlouhodobost a systematickosti. *„Ve školce se vyskytují nejenom prvky šikany, ale i počáteční stádia šikanování.*

---

²⁷ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, s. 37. ISBN 978-80-247-2991-6.

²⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 26. ISBN 80-7178-049-9.

²⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 798. ISBN 978-80-262-0225-7.

*Znamená to, že se zde rodí skutečná šikana, která má sice dětský obraz, ale podstata ubližování je stejná.*³⁰

Někdy je potíž rozeznat šikanování od škádlení. Na rozdíl od šikanování je škádlení chápáno oběma stranami jako zábava, při níž se jedinci vzájemně blíže poznávají a sblížíjí. Pokud by se stalo, že jeden z nich nepocítuje danou situaci jako legrační, druhý by se měl omluvit a dále již nepokračovat. Podle Koláře se může stát, že bude i škádlení nepříjemné a může i zabolet. „*Ten, komu se to nelíbí, nemá pocit bezmoci, může se účinně bránit. Podstatné je, že se aktéři mohou vyměnit, a když je to pro ně neúnosné, mohou ze škádlení i vystoupit. Třeba pomocí formulace – nelíbí se mi to a už to nedělej.*“³¹ Navíc popisuje, že dítě, které je škádleno, je celkově radostné a uvolněné, může být i rozzlobené a vzrušené, ale rozhodně se necítí ponížene nebo zraněné. Pro větší přehled poslouží tabulka, která rozlišuje rozdíly mezi šikanováním a škádlením (viz Příloha A).

2.4.1 Přímá a nepřímá šikana

Podle Pavla Říčana se přímá šikana projevuje např. tělesným násilím jako je kopání, nucením k něčemu, co je pro druhého ponižující jako obnažování či pití něčeho odporného, ale i např. braním osobních věcí. Také sem patří urážky nejen šikanované osoby ale i jejího příbuzenstva a v neposlední řadě to je tzv. zotročování, kdy musí jedinec vykonat něco podle představ druhých.

Nepřímá šikana je typická spíše pro dívky, protože se šikanovaný dostává mimo skupinu ostatních. Je v podstatě vyloučen (v sociální izolaci). Jeho snahou je stát se součástí kolektivu za každou cenu. Může se zhoršit v prospěchu nebo začne zlobit, avšak ani tato změna mu nepomůže k přijetí. Nepřímá a přímá šikana je často kombinovaná, proto se dítě, které je cílem výsměchu a je fyzicky napadané může později dostat do izolace či naopak.

---

³⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 76. ISBN 978-80-7367-871-5.

³¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 64. ISBN 978-80-7367-871-5.

2.4.2 Účastníci šikany

Mezi účastníky šikany patří nejen agresor a oběť, je třeba zmínit i další aktéry. Jsou to pomocníci agresora, zbytek třídy, která přihlíží, učitel nebo rodiče těchto dětí.

Agresor neboli ten, jenž se aktivně podílí na šikaně a je tzv. iniciátorem, bývá většinou fyzicky nebo psychicky zdatný. Důležité je upozornit, že se takového postu dokáže chopit i malý a slabý jedinec, který je silný právě svojí inteligencí, psychikou a bezohledností. K tomu, aby šikanoval, se své oběti nemusí ani dotknout. Agresor je temperamentní a často se dostává do konfliktu. „*Ale ne každý rváč šikanuje! Mnoha rváčům chybí zlomyslnost a krutost, která je třeba k trýznění bezbranných. A naopak ne každý, kdo šikanuje, je rváč.*“³² Podle Říčana má agresor potíže s dodržováním školního řádu a pravidel chování, mývá slabší prospěch, bývá krutý, zlomyslný, bezcitný a dominantní, rád manipuluje s druhými, snadno se urazí a nemá schopnost vcítit se do druhého. Také trpí nedostatkem sebevědomí a svým spolužákům často něco závidí (např. harmonický život v rodině, předměty,...). Jak konstatuje Vágnerová, agresor „*má zvýrazněnou potřebu sebeprosazení, kterou buď nemůže kvůli omezeným schopnostem uspokojit v jiné oblasti, nebo má návyk řešit všechno násilím. Dost často jde o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného věku, a to generalizovaně.*“³³ Kolář popisuje zase tři typy agresorů – drsného, slušného a srandistu. Pro zajímavost vkládám tabulku do přílohy (viz Příloha B). V dospělosti se může stát, že už agresora omrzí šikanovat a stane se z něj lepší člověk. Říčan však poukazuje na to, že „*osobní agresivita je bohužel značně stabilní vlastnost a s věkem se spíše zhoršuje, její projevy jsou stále vážnější.*“³⁴ Vlivem agrese se pak z největší pravděpodobností jedinci začleňují do problematických part, konají násilné delikty a trestné činy.

Oběť šikany popisuje Vágnerová jako „*tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Zpravidla bývají fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod. Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují*

---

³² ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, s. 54. ISBN 978-80-247-2991-6.

³³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 798. ISBN 978-80-262-0225-7.

³⁴ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, s. 57. ISBN 978-80-247-2991-6.

*za nesympatické a divné.*³⁵ Bývá to i nový žák, který do kolektivu přestoupil. V dospělosti se většinou úspěšně začlení do kolektivu, který jí vyhovuje. Jediné, co jí zůstane, jsou hluboké šrámy na duši a z nich plynoucí pocity méněcennosti a sociální fobie.

Dalšími účastníky je třídní „publikum“, které jako svědek sice vidí, že se ve třídě děje něco nevhodného, ale zároveň má zájem podívat se. Pokud přetrvává šikana delší dobu, přidává se publikum na stranu agresora a celá třída mění svou mentalitu. Ten, kdo se přidá na stranu agresora, zažívá samozřejmě pocit bezpečí. Nic podobného jako oběti se mu pak nestane. Zastánců nebývá ve třídě mnoho. Jsou to zvláště dívky, které mají smysl pro odpovědnost daný výchovou. Rády pomohou spolužákům i v jiných situacích, jsou velmi oblíbené v kolektivu. Čím více je zastánců ve třídě, tím menší má šikana šanci.

Také učitel se může stát jiskrou, která zapálí celý oheň. Kritizuje-li často nějakého žáka, vzbuzuje tím u agresora podnět k šikanování. Určitě by neměl mluvit v ironii, kdy se pak jedinci posmívá celá třída. Někdy se stává, že náznaky šikany ignoruje a přenechává daný problém na dětech. U takového učitele nemají žáci žádnou důvěru.

Mezi rodiči se najdou oba protipóly. Např. rodiče agresora, kteří po zjištění situace dítě sbíjí, čímž agresivitu spíše podpoří nebo chování dítěte uvítají a postaví se za něj. To jsou většinou sponzoři školy. V tomto případě jsou tzv. nepřímými aktivními účastníky. Rodiče oběti své dítě buď podpoří, zajistí jim bezpečí, spolupracují s učitelem a sbírají informace nebo např. dítě obviní, že si za to může samo, musí to vydržet, čímž posilují jeho úzkost a osamění.

---

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 799. ISBN 978-80-262-0225-7.

3 PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Vzhledem k tomu, že jsou sociálně patologické jevy společností nepřijatelné a nežádoucí, je na snaze jejich výskyt co nejvíce potírat a eliminovat. Tato kapitola je zaměřena na jednotlivá dělení prevence a také na konkrétní možnosti či způsoby prevence u sociálně patologických jevů, o nichž bylo pojednáno ve druhé kapitole.

Jak uvádí Nešpor a kol. „slovo „prevence“ je latinského původu a znamená *opatření učiněné předem, včasnou obranu nebo ochranu.*“³⁶ Také v pedagogickém slovníku najdeme stručnou definici, jež popisuje prevenci jako „*soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům.*“³⁷ Vždy je rozhodně lepší sociálně patologickým jevům předcházet, než jejich následky odstraňovat.

Podle Matouška mohou být cílovou skupinou preventivních opatření:

- *„hyperaktivní děti,*
- *děti selhávající ve škole,*
- *děti s poruchami chování,*
- *děti zneužívané a týrané v rodinách,*
- *děti z dysfunkčních rodin,*
- *děti ze čtvrtí, kde je vysoká úroveň kriminality,*
- *děti z rodin žijících pod hranicí životního minima,*
- *děti z rodin, v nichž chybí otec,*
- *děti s predelikventním chováním,*
- *populace všech rodičů v komunitě,*
- *populace všech občanů státu aj.*“³⁸

---

³⁶ NEŠPOR, K. a kol. *Zásady efektivní primární prevence* [online]. © 1999 Praha: Sportpropag, [cit. 2015-12-9]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/11883/download/

³⁷ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 218. ISBN 978-80-7367-647-6.

³⁸ MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 261-262. ISBN 80-7178-226-2.

3.1 Roviny prevence

Prevenci lze rozdělit do několika rovin - primární, sekundární a terciární, přičemž primární prevenci je možné dále dělit na specifickou a nespecifickou.

Podle Strategie prevence sociálně patologických jevů v resortu MŠMT ČR z roku 2009 je primární prevence zaměřena na včasné rozpoznání a předcházení sociálně patologických jevů. Rovněž se snaží snižovat důsledky a zamezuje jejich rozšiřování. Mezi cílovou primární skupinu patří nejen děti a mládež, ale i pedagogičtí pracovníci, u nichž je zásadní, aby byli vzdělaní, kvalifikovaní a dokázali podporovat odolnost žáků vůči sociálně patologickým jevům.

Specifickou primární prevencí se pak rozumí vytváření takových aktivit, jež jsou zaměřeny na rizikové jedince, u nichž lze předpokládat další negativní vývoj. „*Nejjednodušší definicí specifických preventivních programů je tzv. ekonomická negativní definice: Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém sociálně patologických jevů, tj. tyto programy by za neexistence fenoménu sociální patologie nevznikaly a nebyly rozvíjeny.*“³⁹ Působí selektivně, specificky. Např. primární prevence agresivního chování zaměří své programy a aktivity specificky na tuto formu patologického chování.

Cílem nespecifické primární prevence je podpora zdravého životního stylu a harmonie osobnosti. Využívá zájmových kroužků a snaží se rozvíjet nadání, pohybové a sportovní aktivity. Působí tedy obecně, nespecificky. Programy nespecifické primární prevence by existovaly i v případě, že by žádný patologický problém neexistoval.

Sekundární prevence se týká hlavně včasného poradenství a léčení určitého sociálně patologického jevu. V tomto případě se jedná např. o psychologickou péči, psychoterapii, pravidelné konzultace a poradenství. Cílovou skupinou jsou rodiny dětí ale i veřejnost. Všichni by měli být dostatečně informováni, což je jeden z cílů sekundární prevence. Do této oblasti je možné zařadit např. snadno dostupnou Linku

---

³⁹ Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012 [online]. © 2009, Praha: MŠMT, [cit. 2015-12-9]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/MB_38_2009_61_Strategie_prevence_RPC_2009_2012.doc

důvěry. Mohou ji využít nejen rodiče, příbuzní ale i děti, které se bojí nebo nechtějí z nějakého důvodu někomu svěřit.

Terciární prevence se zaměřuje hlavně na předcházení dalším škodám, snaží se minimalizovat důsledky a vyvíjí takové programy, které by mohly zabránit případné recidivě sociálně patologického jevu.

3.2 Prevence záškoláctví

Podle metodického pokynu k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví se na prevenci účastní nejen třídní učitel, ale také výchovný poradce, metodik školní prevence a samozřejmě jsou i rodiče daného žáka.

„Součástí prevence je:

- a) pravidelné zpracování dokumentace o absenci žáků,*
- b) součinnost se zákonnými zástupci,*
- c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,*
- d) výchovné pohovory s žáky,*
- e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství,*
- f) konání výchovných komisí ve škole,*
- g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod. “⁴⁰*

Rodiče by měli dokázat dítě podpořit, zvýšit citově stabilní atmosféru v rodině, upřednostňovat pozitivní motivaci k návratu do školy, promluvit si o nežádoucím chování, jež v rodině vzniklo, dokázat dítě ocenit za snahu o zlepšení nebo případně včas vyhledat odbornou pomoc.

Pokud učitel vyzoruje možné projevy záškoláctví, měl by situaci řešit co nejdříve. V prvé řadě je důležité odhalit příčiny záškoláctví, protože náprava v pokročilém stádiu

---

⁴⁰ *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví* [online]. Praha: MŠMT. © 11. 3. 2002 [cit. 2015-12-9]. Dostupné z: www.odrogach.cz/downloadfile/metodicky-pokyn-k-zaskolactvi/

bývá složitější. Každá škola musí mít navíc školní řád, v němž jsou uvedena konkrétní pravidla týkající se postupu v případě záškoláctví.

Řešení problému začíná ve škole, kdy si třídní učitel pozve zákonného zástupce žáka. Společně s ním pak hledá případná opatření ke zlepšení vzniklé situace. Má-li žák více jak 10 neomluvených hodin, řeší případ ředitel svoláním schůze za účasti třídního učitele, zákonného zástupce, výchovného poradce, metodika školní prevence a také zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Přetrvává-li záškoláctví, zabývá se celou situací orgán sociálně-právní ochrany dětí. Mohlo by se stát, že později dojde k nedbalosti ze strany zákonných zástupců a tedy ke spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže podle § 217 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., neboť zákon cituje: „Kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší než osmnáct let nebezpečí zpustnutím tím že a) svádí ji k zahálčivému nebo nemravnému životu, b) umožní jí vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo c) závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“⁴¹

3.3 Prevence delikvence a kriminality

Hlavním cílem této prevence je předcházet delikventnímu chování. Podle Matouška a Kroftové je „nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve škole. Preventivně mohou působit i nevládní organizace. Vlivným nástrojem je také sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží.“⁴² Dále tito autoři poukazují na účinnou prevenci, jež spočívá ve vlastní aktivitě dítěte. Většinou je propojená s přímou zkušeností formou interaktivního učení. Není nic horšího, než dětem podávat pouze teoretické informace o zločinnosti a jejím trestání či důsledcích.

---

⁴¹ Zákon č. 140/1961 Sb., o trestných činech proti rodině a mládeži. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 146. Dostupné z: http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1961/140961/Sb_140961_-----_.php

⁴² MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 260. ISBN 80-7178-226-2.

Zoubková a Moulisová konstatují, že se musí začít s prevencí kriminality mládeže již od nejtělejšího věku dítěte. Popisují, že pro pozdější vytváření vlastní identity je rozhodující věk do tří let. Podmínkou je bezpečné a milující prostředí rodiny. Do šesti let věku je vhodné, aby rodiče svým příkladným chováním podporovali prevenci proti negativním jevům (kouření, alkohol,...). Jsou pro dítě velkým vzorem.

„Ve věku do 12 let je položen základ pro vnímání odpovědnosti, která se promítá do jednání, spolupráce, plnění úkolů a těmito aktivitami se dále rozvíjí. Je to též období vytváření a rozvoje sociálních vztahů a vazeb (k rodičům, prarodičům, vrstevníkům, starší generaci).“⁴³ Největší vliv má rodina a škola, protože záleží, zda se jedná o prostředí podnětné pro formování hodnot, dovednosti komunikovat a posilování sebevědomí jedince.

Největší změny však probíhají v období do 18 let. Je to etapa negativismu a kritiky ze strany jedinců, proto je velmi důležité, jako součást prevence, výchovné působení školy a rodiny, účast v zájmových kroužcích nebo sportovní vyžití, aby mládeži nezůstával dostatek času na nevhodné chování.

„Preventivní aktivity cílené proti kriminalitě mládeže vždy a v celém rozsahu vyžadují respektování základních práv dětí a práva na soukromí jejich rodiny. Práva dítěte je třeba dodržovat od primární prevence až po prevenci terciární, od vyhledávání ohrožených dětí a jejich rodin až po zacházení s provinilými dětmi. Při preventivních aktivitách je třeba se vyvarovat živelného přijímání opatření bez odborných podkladů a vyhnout se tak riziku, že budou v rozporu s právním řádem a ústavním pořádkem.“⁴⁴

Jak uvádí Zoubková, Moulisová, pro včasné podchycení nevhodného chování je zásadní brzké informování zákonných zástupců, aby se později nemuselo toto jednání řešit prostřednictvím trestního práva. Vyskytne-li se závadné chování dítěte, může obecní úřad nebo soud uložit různá výchovná opatření:

- napomenutí – dítěti, jeho rodiči nebo třetí osobě, jež může mít dítě ve své péči,
- dohled – provádí nad dítětem osoba k tomu určená,
- omezení – zakazuje dítěti vstup nebo návštěvu určitých prostor (např. video heren).

---

⁴³ Zoubková, I. a M. Moulisová. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: ARMEX, 2004, s. 109. ISBN 80-86795-05-5.

⁴⁴ Tamtéž, s. 109.

Není-li rodina důsledná a ohrožuje-li výchovu dítěte, může být dokonce nařízena ústavní výchova, která plní funkci nápravnou. Druhou možností je ochranná výchova, která by měla docílit nápravy dítěte ve věku od 12 do 15 let věku, jež se dopustilo společensky nebezpečného jednání.

Zajímavé je, že preventivní opatření ve výši trestu má minimální účinek na kriminální chování jedince. Jak tvrdí Matoušek, ten, kdo spáchá trestný čin poprvé, nezná ani výši postihu. Ten, kdo je recidivistou sice výši trestu zná, ale je pevně přesvědčen, že nebude vypátrán.

3.4 Prevence závislostí na některé návykové látky

„Prevence proti návykovým látkám je součástí prevence sociální. Zahrnuje ochranu před negativním vlivem těchto látek. Realizována je široce pojímanou péčí od předcházení experimentování s návykovými látkami a preferování zdravého životního stylu, přes ambulantní i ústavní péči až po rehabilitaci těch, kteří již léčením prošli a dosáhli abstinence a návratu do života.“⁴⁵

Primární prevence spočívá hlavně v preventivních programech na školách. Některé školy uplatňují za účasti vrstevníků peer programy. Jedná se o předem vybrané, připravené a proškolené jedince o jeden nebo dva roky starší, kteří jsou současně žáky dané školy. Vyšší věk dává těmto dobrovolníkům určitou převahu nad ostatními dětmi. Zároveň jsou blízcí věkem ostatním žákům, tudíž se s nimi mohou žáci snadno ztotožnit.

Další preventivní opatření by mohlo plnit také navýšení ceny za alkohol a cigarety, které pak budou pro děti hůře dostupné (po finanční stránce) oproti nealkoholickým nápojům. Velký vliv mají i média. Neměla by propagovat alkohol a jiné nevhodné produkty.

Vhodným prvkem pro prevenci či léčbu problémů s návykovými látkami jsou relaxační nebo jógová cvičení.

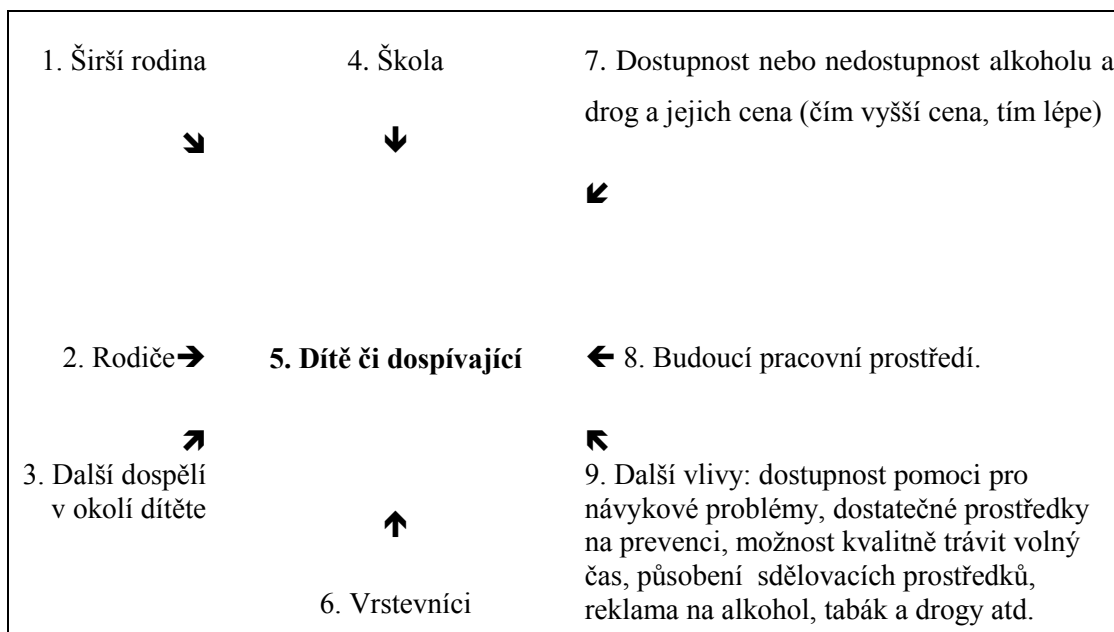
---

⁴⁵ ZOUBKOVÁ, I. a M. MOULISOVÁ. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: ARMEX, 2004, s. 125. ISBN 80-86795-05-5.

Prevence v rodině má podle Nešpora velký smysl a ovlivňuje to, zda jejich dítě bude kouřit, pít nebo užívat drogy. Kromě rodičů ovlivňují děti i další vlivy, jak ukazuje obrázek.

Obrázek 1: Jaké vlivy působí na dítě

Zdroj⁴⁶

3.4.1 Prevence nelátkových závislostí

Stejně jako jiné prevence, je důležitá i prevence nelátkových závislostí. K primární prevenci patří samozřejmě bezpečné zásady užívání internetu. Děti by měly rozlišovat bezpečný a nebezpečný potenciál. Hlavní je rozhodně zájem ze strany rodičů o to, jaké hry jejich potomci hrají. Některé hry učí např. logice a koncentraci, jiné jsou plné agrese. Je proto zcela zásadní výběr a obsah hry. Hraje-li hry rodič společně s dítětem, mohou o všem diskutovat a následně hru rozebrat. Rodič tím učí u dítěte rozlišovat fikci od reality. Zákonný zástupce by si měl s dítětem ujasnit dobu, kterou bude u technologií trávit. S tím souvisí i limity – pokud není splněno jedno, nemůže nastat druhé. Vyhnou se zbytečnému dohadování a sporům. I učitel je velkým přínosem v oblasti prevence.

⁴⁶ NEŠPOR, K. *Alkohol a jiné návykové látky u dětí - Prevence v rodině* [online]. © 2004 [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/addictcz.html>

Případným pozorování žáka ve školním procesu může zaznamenat určité změny v chování, zhoršeném prospěchu, častější únavu, agresivitu či nervozitu, ztrátu některých kamarádů a další. Pokud tento poznatek včas prokonzultuje s rodiči, mohou případně společně odhalit začínající závislost.

Jinou možností prevence před závislostí na televizi a dalších technologiích je dokázat dítě zaujmout pro jinou aktivitu, pokud možno nejlépe pohybovou.⁴⁷

3.5 Prevence šikany

Abychom se vyhnuli problému šikany, je zásadní dodržovat některé zásady. Tady nebudeme hledat cestu přes ovlivňování rodiny nebo společnosti. Důležité je hledat pomoc ve školním prostředí.

Vzhledem k tomu, že agresori využívají o přestávkách prostoru bez dospělého, je podstatné vykonávat aktivní dohled a tím jim tuto možnost znemožnit. Ve školním řádu by se měly objevit zásady solidárního jednání a zákaz fyzického násilí či ubližování. Třídní učitel by měl žákům vštěpovat úctu, soucit, ochranu slabých a čest ke každému, vždy když k tomu má příležitost. Sám musí mít na paměti, že je třeba tyto zásady dodržovat, protože je vzorem pro děti.

„Dobrou prevencí šikany je co nejširší uplatňování kooperace mezi dětmi při všech školních činnostech, které k ní dávají příležitost, a cílevědomé využívání kooperace k vytváření takových vztahů mezi dětmi, především ve třídě, aby se snižovalo riziko šikany.“⁴⁸

Ke zlepšování osobních vztahů ve třídě poslouží pravidelné komunitní kruhy nebo pobyt mimo budovu školy. Také důvěra a dobré vztahy mezi rodiči a učitelem pomohou mnohdy při možných problémech (rodiče se nebojí oslovit učitele a požádat o pomoc).

Je třeba zmínit i práci s agresory. Velmi často se stává, že učitel po zjištění situace ve své třídě dotyčnému agresorovi připomíná, co provedl. Podle Říčana ho to ale

---

⁴⁷ ŽUFNÍČEK, J. *Co dělat, když – intervence pedagoga, netolismus* [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/Priloha_15_Netolismus.doc

⁴⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 82. ISBN 80-7178-049-9.

podněcuje k dalšímu šikanování, proto by se měl učitel spíše zaměřit na tlumení agresivity těchto dětí.

Doporučuje další postupy jako:

- pochvalu za zvládnutou provokující situaci,
- zažití úspěchu nebo možnost v něčem vyniknout,
- učit ho sociálním dovednostem,
- učit ho umět se vcítit do druhých,
- pochopit, proč je vhodné chovat se správně.

Kolář ve své publikaci popisuje schéma prevence školních šikan, které se zaměřuje pouze na oblast školy a je podle zkušeností a praxe účinné:

„1) Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.

2) Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.

3) Odborné služby rezortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavami apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.

4) Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry, zejména při brutálních a kriminálních šikanách.

5) Pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.

6) Kontrola škol ze strany České školní inspekce, MŠMT a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.

7) Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Nadace Naše dítě a Linka bezpečí, Amnesty International v ČR, občanské sdružení Společenství proti šikaně.“⁴⁹

---

⁴⁹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 263. ISBN 978-80-7367-871-5.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY NA ZŠ V PRAXI

4.1 Vymezení výzkumného cíle, stanovení hypotéz

Cílem tohoto výzkumu je analyzovat, jaké mají žáci 8. a 9. tříd ZŠ osobní zkušenosti s návykovými látkami a šikanou z hlediska místa, kde se ZŠ nachází (hlavní město, město, venkov). Také jakou míru bezpečí pocítují žáci na své škole a pokud se zde šikana vyskytuje, jakým způsobem je páchána (opět z hlediska místa původu ZŠ). Dalším cílem bylo zjistit, zda četnost sociálně patologických jevů ovlivňuje pohlaví žáků, a také zda má způsob trávení volného času vliv na nelátkové závislosti. Rovněž šetřením vyzkoumat, jaká řešení a změny by žáci na svých školách provedli či navrhli, aby k šikanování nedocházelo.

Praktická část bakalářské práce má charakter kvantitativního výzkumu s využitím metody formou dotazníku. K dosažení cíle byly stanoveny hypotézy, které jsou vyvozeny na základě teoretických poznatků této práce. Z prostudované literatury a vyhodnocením získaných informací z dotazníků budou potvrzeny nebo vyvráceny předem stanovené hypotézy:

Hypotéza č. 1: Chlapci mají větší zkušenosti s návykovými látkami a jejich užíváním než dívky bez ohledu na to, jakou školu navštěvují (hlavní město, město, venkov). Předpokladem je, že dojde ke kladnému ověření hypotézy č. 1. Ověření je určeno pomocí odpovědí na otázky:

č. 1 – Jsi (dívka, chlapec)?

č. 9 – Vyzkoušel/a jsi někdy (cigarety, alkohol, marihuanu, jít za školu)?

Hypotéza č. 2: Dítě pocházející z úplné rodiny se může svěřit rodičům se svým problémem a jeho rodiče se zajímají, jak tráví svůj čas oproti dítěti z rodiny neúplné. Předpokladem je vyvrácení hypotézy č. 2. Ověření je určeno pomocí odpovědí na otázky:

č. 3 – Žiješ (v úplné rodině, pouze s matkou, pouze s otcem, jinak)?

č. 6 – Zajímají se Tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?

č. 7 – Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?

Hypotéza č. 3: Šikana a užívání návykových látek se vyskytuje u žáků venkovské školy méně, než na školách ve městě a v hlavním městě. Předpokladem je kladné ověření hypotézy č. 3. Ověření je určeno pomocí odpovědí na otázky:

č. 9 – Vyzkoušel/a jsi někdy (cigarety, alkohol, marihuanu, jít za školu)?

č. 10 – Jak bezpečně se cítíš ve škole?

č. 11 – Šikanování se ve Vaší škole (vyskytuje, nevyskytuje, nevím).

Hypotéza č. 4: Dítě, které vyplňuje svůj volný čas kroužky nebo sportem, nesedí tolik času u počítače či televize, než dítě, které se nudí a nesportuje. Předpokladem je kladné ověření hypotézy č. 4. Ověření je určeno pomocí odpovědí na otázky:

č. 4 – Volný čas trávíš převážně...

č. 5 – Kolik času denně trávíš u PC a TV?

č. 8 – Dokázal/a bys žít bez...

4.2 Výzkumný vzorek a výzkumná metodika

Do výzkumu byly zařazeny 3 ZŠ, jež autor vybral z hlediska místa, kde se nachází. První škola je v šetření označena jako A, druhá jako škola B a třetí jako škola C.

Charakteristika školy A: Jedná se o úplnou základní školu s 1. - 9. postupným ročníkem, nacházející se v hlavním městě Praze. Je fakultní školou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy s rozšířenou výukou jazyků. Má 18 kmenových tříd.

Charakteristika školy B: Je školou s úplným 1. a 2. stupněm základní školy, zajišťující úplné základní devítileté vzdělání. Navštěvuje jí celkem 460 žáků a nachází se ve městě s 16000 obyvateli. Součástí školského zařízení je i mateřská škola.

Charakteristika školy C: Jedná se o plně organizovanou školu venkovského typu, jež žádala OÚ o výjimku z průměrného počtu žáků. Součástí školy je rovněž mateřská škola. Budova se nachází v obci se 750 obyvateli a navštěvuje ji 116 žáků.

Pro výzkumné šetření byli vybráni žáci z 8. a 9. ročníku jednotlivých škol. Výzkumný vzorek tvoří celkem 93 respondentů, z toho je 46 chlapců a 47 dívek ve věku 13 - 15 let. Pro lepší přehlednost je vložen zkoumaný vzorek do tabulky.

Tabulka 1: Zkoumaný vzorek respondentů

	ZŠ (A)	ZŠ (B)	ZŠ (C)	celkem
dívky	16	25	6	47
chlapci	20	14	12	46
dohromady	36	39	18	93

Zdroj⁵⁰

Jako nejvhodnější nástroj pro výzkumné šetření autor zvolil metodu formou dotazníku, jehož kompletní verze je vložena v příloze C v 1. a 2. části. „Dotazník je výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob. Podstatou je soubor otázek nebo výroků zkonstruovaný podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě. Objektivnost získaných výsledků závisí významně na formulaci otázek, výběru respondentů a způsobu zadávání dotazníku.“⁵¹

Vytvořený dotazník obsahuje 15 položek. Všechny jsou mimo poslední položky uzavřené, strukturované. Respondentům jsou předloženy tedy předem připravené odpovědi.

Největší výhodou je získání velkého počtu dat v poměrně krátkém čase. Získaná data se dají snadno zpracovat a vyhodnotit. Vzhledem k přítomnosti zadavatele u vyplňování dotazníků nemohlo dojít ke zkreslení odpovědí nebo ovlivnění jinou osobou. Respondenti se mohli v případě nepochopení či neporozumění zadavatele zeptat, což nebylo v tomto šetření využito. I přes společné vysvětlení postupu

⁵⁰ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

⁵¹ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 58. ISBN 978-80-7367-647-6.

při vyplňování dotazníku v úvodu obsahuje tento stručný pokyn k vyplňování. Díky přítomnosti zadavatele je daná stoprocentní návratnost.⁵²

4.3 Časová organizace výzkumu

Přípravná část	10/2015
Realizační část	11/2015-12/2015
Zpracování a interpretace výsledků	01/2016

V přípravné fázi zadavatel oslovil ředitele všech zúčastněných škol. Došlo k domluvě o podmínkách dotazníkového šetření. Všichni ředitelé měli možnost si prostudovat vzniklý dotazník a případně vznést připomínky. Formulace otázek byla přizpůsobena věku respondentů. Pro zjištění, zda jsou otázky srozumitelné, provedl autor předvýzkum. Zpracovaný dotazník předložil 6 náhodným respondentům z vybraných škol. Na základě odpovědí dotazník přepracoval a zvolil uzavřené otázky s možností výběru odpovědi.

V realizační části byl proveden sběr dat. Dotazníkové šetření bylo prováděno přímo zadavatelem. Před vyplňováním byli žáci poučeni, jak mají postupovat. Zároveň si společně se zadavatelem vysvětlili, jak rozumět pojmu šikana. Při zpracování dat bylo zachováno vše podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.⁵³ V dotazníku nejsou uvedena jména, adresy a ani přesný název školního zařízení. Anonymitou dotazníku bylo docíleno věrohodnosti a nezkreslení informací ze strany respondentů. Ti byli na začátku vyplňování ubezpečeni, že získané údaje poslouží pouze k účelům zpracování praktické části této bakalářské práce. Po vyplnění byly dotazníky bezprostředně vybrány.

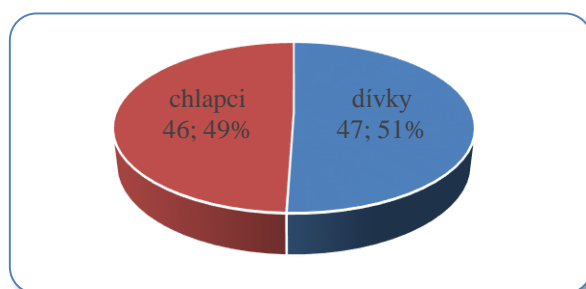
⁵² CHRÁSTKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 164-182. ISBN 978-80-247-1369-4.

⁵³ Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 32/2000. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>

4.4 Výsledky výzkumu – vyhodnocení a analýza odpovědí

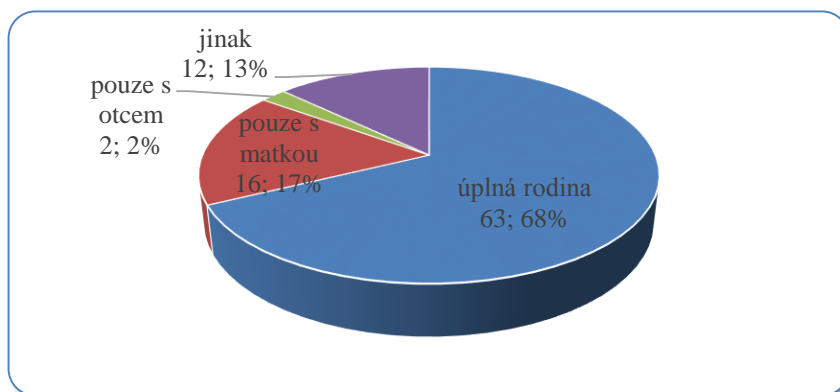
Odpovědi na jednotlivé otázky jsou znázorněné pomocí grafů či tabulek. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 93 respondentů, tedy 47 dívek (51 %) a 46 chlapců (49 %) ze všech oslovených škol. Poměr pohlaví je celkem vyrovnaný, jak ukazuje Graf 1.

Graf 1: Pohlaví respondentů

Zdroj⁵⁴

Graf 2: Typ rodiny

Zdroj⁵⁵

Nejvíce žáků pochází z úplné rodiny (68 %), což je podle názoru autora velice důležité. Rodina pro dítě představuje místo, kde se cítí bezpečně a jistě. Navíc se domnívá, že typ rodinného prostředí je základem toho, jaký člověk z něj vyroste a také jakým směrem se bude jeho život ubírat. Dalších (17 %) žije pouze s matkou

⁵⁴ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

⁵⁵ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

a jen 2 žáci, pocházející ze školy C, žijí s otcem. Co se týká neúplnosti rodiny, bývají neshody obou rodičů problémem, který mnohdy končí rozvodem. V každém případě si musíme uvědomit, že ať už žije dítě pouze s jedním z rodičů, postrádá model druhého dospělého. Role jednoho rodiče je samozřejmě náročnější. Otec nebo matka může být i více přísnější nebo naopak ve výchově mírnější. Ani jedna varianta není ve výchově vhodná. Z odborné literatury bylo zjištěno, že neúplnost rodiny způsobuje u jedinců např. potíže v chování, agresivitu, zhoršený prospěch, útky. Dítě neumí zpracovat náhlé změny v chování jednoho rodiče. Ti žáci, kteří zaškrtnli jinou možnost, žijí převážně ve střídavé péči (6 x), s prarodiči (1 x), s matkou a jejím přítelem (2 x), u sestry (1 x) nebo v dětském domově (1 x). Děti žijící s matkou a jejím přítelem rovněž popisují potíže s důvěrou a svěřováním. Pravděpodobně dítě příchodem nového partnera do rodiny tohoto člena těžko akceptuje, mnohdy na něj žárlí. Také si může vnitřně řešit problém, kam vlastně vůbec patří. Celkově ztrácí pocit bezpečí, který mu zajišťovala celistvost jeho rodiny. Snadno se u něj mohou rozvíjet sociálně patologické jevy. Konkrétně tito dva respondenti (dívka a chlapec) užívají cigarety pravidelně a tráví více než 4 h denně u počítače, navíc pociťují nezájem ze strany matky. Velkým překvapením je odpověď jedné respondentky ze školy B, která uvedla, že žije s přítelem. Zde lze pouze domýšlet, z jakých důvodů tomu tak je, protože to dotazníkové šetření blíže nezjišťuje.

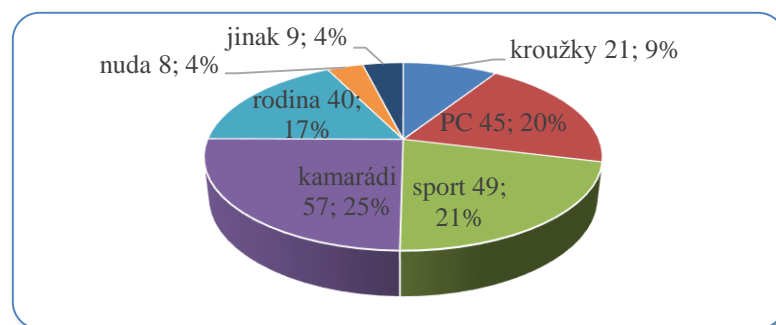
Tabulka 2: Trávení volného času

	škola A	škola B	škola C	celkem
kroužky	4	11	6	21
PC	22	15	8	45
sport	16	24	9	49
kamarádi	19	29	9	57
rodina	12	24	4	40
nuda	6	1	1	8
jinak	6	1	2	9

Zdroj⁵⁶

⁵⁶ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Graf 3: Celkový počet odpovědí v procentech na možnost trávení volného času

Zdroj⁵⁷

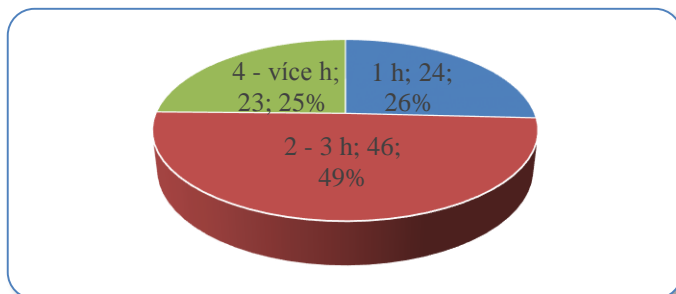
U otázky, jež zjišťovala, jak tráví žáci převážně svůj volný čas, mohli respondenti zvolit i více možností odpovědí. Tabulka 2 (viz strana 41) přehledně zobrazuje jednotlivé školy. Na první pohled je patrné, že nejvíce převažují kamarádi. Sport a počítač jsou poměrně vyrovnané položky, liší se jen 1 %, jak ukazuje Graf 3. Zajímavé je, že žáci školy A nevyužívají tolik zájmové kroužky (4 x), i když mají v hlavním městě daleko více možností, než žáci školy C. Tento poznatek byl mimo jiné diskutován s vedením školy. Ředitelka školy A si je toho vědoma a myslí si, že je to dáno tím, že jejich škola nabízí pouze pro druhostupňové žáky zájmový kroužek florbalu. V každém případě se pokusí na příští školní rok oslovit některé organizace nebo učitele této školy, kteří by měli zájem o vedení nějakého kroužku pro tyto žáky. Na škole C využívá možnost chodit na nějaký kroužek 6 respondentů, což je 1/3 z celkového počtu žáků této školy. Děti, které zaškrtnly jinou možnost, rády čtou, kreslí, něco vyrábějí či poslouchají hudbu. Ve všech případech se jednalo o dívky.

Z grafu 4 (viz strana 43) můžeme vidět, že polovina dotazovaných respondentů tráví denně u počítače a televize 2 – 3 h. Do této skupiny patří 17 žáků školy A, 23 žáků školy B a 6 žáků školy C. Čtvrtina respondentů však prosedí 4 – více hodin u těchto zdrojů zábavy. Patří sem 8 žáků školy A, 9 žáků školy B a 6 žáků školy C. Zde si můžeme položit otázku, zda to není možný náznak závislosti. Uvědomíme-li si, že žák tráví okolo 6 – 7 h ve škole, k tomu přidáme minimálně 8 hodin spánku, zbývá nám 9 hodin času, do kterých patří např. konzumace jídla, hygienické návyky, čas strávený

⁵⁷ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

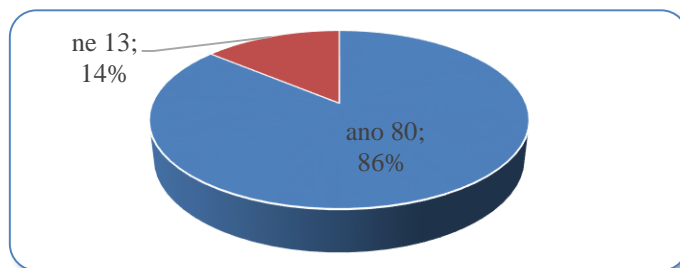
cestou do školy či zpět, sport a samozřejmě zmiňované využívání těchto moderních technologií.

Graf 4: Doba strávená u počítače a televize za jeden den

Zdroj⁵⁸

Graf 5: Zajímají se rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?

Zdroj⁵⁹

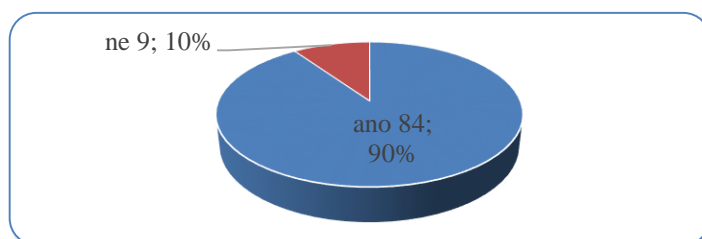
Podle výsledků z Grafu 5 se 86 % rodičů z pohledu respondentů zajímá o to jak, s kým a kde tráví svůj volný čas, oproti tomu 14 % se nezajímá. Jedná se o 8 žáků školy A, kde hrozí nejvyšší riziko nebezpečí pro dítě, 2 žáci ze školy B a 3 žáci školy C. Je třeba však upozornit na to, že se jedná o subjektivní názor jednotlivců a situace v rodině může vypadat jinak. Na druhou stranu je pocit daného respondenta také důležitý. Ten, kdo se cítí v rodině bezpečně, nebude mít určitě potíže. Současná uspěchaná doba přináší i větší tlak na rodiče, kteří tráví více času v práci a snaží se vydělat peníze či budují kariéru. Snadno se může stát, že nestíhají ani sledovat, s kým tráví jejich dítě svůj volný čas. Na uspěchanou dobu by se neměli vymlouvat!

⁵⁸ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

⁵⁹ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Nezájem rodičů u třech respondentů ze školy C může být způsoben prostředím, kde se nacházejí. Necítí na venkově zřejmě pro své dítě takové riziko. To ale číhá na každém rohu.

Graf 6: Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?

Zdroj⁶⁰

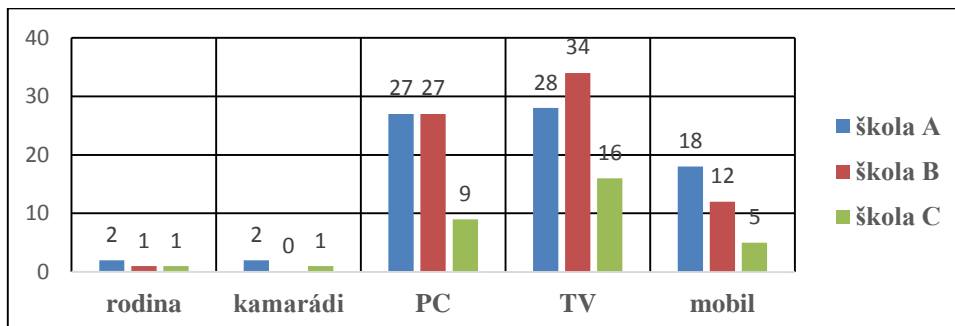
Pocit důvěry ke svým rodičům a možnost svěřovat se vnímá kladně 90 % respondentů (84 žáků) a 10 % (9 žáků) negativně (viz Graf 6). Jsou to 4 žáci školy A, 3 žáci školy B a 2 žáci školy C. Tito jedinci v 5 případech pocházejí z neúplných rodin a jsou opačného pohlaví než jejich rodič, mají tak zcela jistě ztíženou situaci a určitě zažívají pocit ostychu se svěřit se svým problémem. V takovém případě záleží na rodiči. Pokud cítí, že mezi ním a dítětem vzniká prohlubeň, měl by situaci řešit např. odbornou pomocí. 3 žáci pochází z rodiny úplné a jedna respondentka žije s prarodiči. Podle aktuálních výzkumů je potvrzeno, že nestabilní rodinné prostředí, kde jsou rodiče nedůslední ve výchově a neumožňují vytvořit v raném věku citové pouto mezi rodiči a dítětem, dochází u dětí ke zvyšování delikventního chování a k rozvoji dalších sociálně patologických forem chování.

V 8. otázce mohli respondenti označit více odpovědí (viz strana 45). Nejčastěji by si dokázali představit žít bez televize. Tato možnost byla zaškrtnuta v 78 dotaznicích. Televize jim nepřináší takové uspokojení jako např. počítač nebo mobil. Nejspíše ji vnímají jako možný prvek zábavy, ale ne tolik důležitý, proto by bez ní mohli žít. Na druhém místě by dotazovaní postrádali počítač (63 x), poté až mobil (35 x). Mobil je v současnosti tak technicky vyspělý, že přináší respondentům přístup k internetu, tudíž by lehce nahradil počítač nebo i televizi. Mobil potřebují, aby si mohli zavolat nebo někomu napsat, dále se vyfotit a zkrátka žít tak jak společnost vybízí či

⁶⁰ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

nevědomky ovlivňuje. Rodina a kamarádi zde mají minimální hodnoty. Odpovědi všech tří škol jsou poměrně vyrovnané.

Graf 7: Dokázal/a bych žít bez...

Zdroj⁶¹

Respondenti mají nejběžnější zkušenost s alkoholem a to ve všech třech školách přibližně na stejné úrovni (77 x). Druhou nejčastější zkušeností jsou cigarety, kde vykazuje jednoznačně nejvyšší hodnoty škola B, jak ukazuje Tabulka 3. Mezi konzumenty alkoholu a cigaret je 5 jedinců užívajících tyto látky pravidelně, z toho 1 dívka ze školy B užívá současně jak alkohol, tak i cigarety. Jít za školu si vyzkoušelo celkem 11 žáků a jen 7 pochází ze školy A. Ve škole C nemá nikdo s tímto patologickým jevem zkušenost. Marihuanu zkusili 3 žáci – (2 ze školy B, 1 ze školy C).

Tabulka 3: Vyzkoušel/a jsi někdy...

		škola (A)			škola (B)			škola (C)			celkem		
		A	N	P	A	N	P	A	N	P	A	N	P
dívky	Cigarety	5	11	0	13	10	2	4	2	0	22	23	2
	Alkohol	11	5	0	22	2	1	4	2	0	37	9	1
	Marihuana	0	16	0	0	25	0	0	6	0	0	47	0
	Jít za školu	3	13	0	1	24	0	0	6	0	4	43	0
chlapci	Cigarety	7	12	1	6	8	0	4	8	0	17	28	1
	Alkohol	19	1	0	12	1	1	9	2	1	40	4	2
	Marihuana	0	20	0	2	12	0	1	11	0	3	43	0
	Jít za školu	4	16	0	3	11	0	0	12	0	7	39	0

Zdroj⁶²

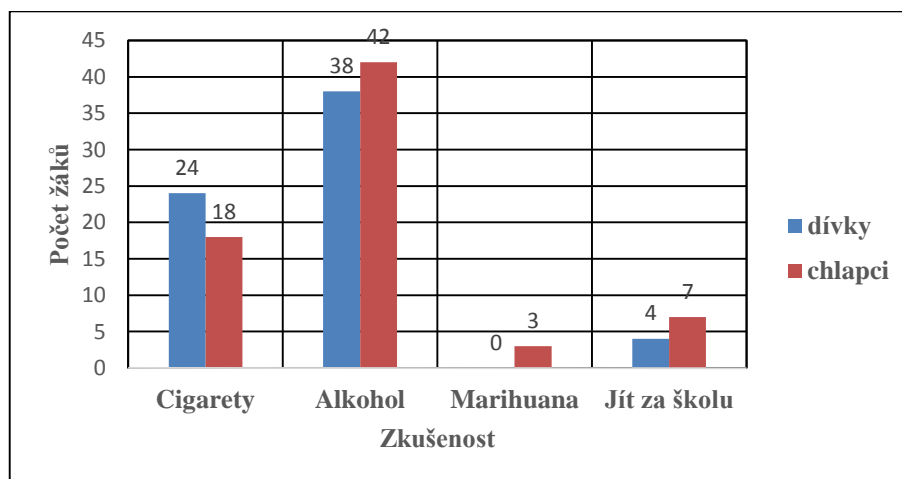
⁶¹ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

⁶² Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Zde by bylo zcela vhodné a zajímavé srovnat výsledky s Evropskou školní studií o alkoholu a jiných drogách, jejíž sběr dat proběhl v červnu roku 2015 na vzorku 209 škol celé ČR. Z těchto škol se zúčastnilo 42 škol základních. Studie je zaměřená na situaci a její vývoj v oblasti kouření a konzumaci alkoholu, rovněž řeší oblast gamblingu a navíc nově závislosti na počítači (hraní počítačových her a her na internetu). Mezinárodní zpráva však bude publikována až na jaře roku 2016, což je velká škoda.⁶³

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti vydalo v roce 2014 výroční zprávu o stavu ve věcech drog v České republice, z níž vyplývá, že „užívání návykových látek mezi českými dospívajícími je velmi rozšířené. V roce 2014 uvedlo kouření cigaret v posledních 30 dnech 22 % osob ve věku 14 - 15 let, 12 % kouřilo denně. Denní kouření uváděly častěji dívky, chlapci však byli silnějšími kuřáky. Pět a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti třikrát nebo častěji v posledních 30 dnech uvedlo 10 % chlapců a 6,5 % dívek.“⁶⁴ Při srovnání těchto výsledků s šetřením lze říci, že jsou velmi podobné.

Graf 8: Vyzkoušel/a jsi někdy...

Zdroj⁶⁵

⁶³ ESPAD 2015 [online]. © 2015 [cit. 2016-1-29]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/drogova-situace-2014/uzivani-drog-v-populaci-2014/uzivani-drog-ve-skolni-populaci-2014/espac-2015-2014/>

⁶⁴ Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v roce 2014 [online]. © 2015 [cit. 2016-1-29]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/data/obj_files/23496/696/VZ_drogy_2014_fin02_v160108.pdf

⁶⁵ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Pokud srovnáme hodnoty výsledků dívek a chlapců z Grafu 8, můžeme říci, že jsou rozdíly mezi dívkami a chlapci takřka zanedbatelné. V případě cigaret mají dívky zkušenost s touto návykovou látkou 51 % (24 x), chlapci pouze 39 % (18 x). Zkušenost s alkoholem činí u dívek 81 % (38 x) a u chlapců 91 % (42 x). Zde je rovněž možné spatřit podobné výsledky s výroční zprávou z roku 2014. Marihuana má u dívek 0 % zastoupení, zato chlapci vykazují 7 % zkušených (3 x). Tento výsledek neodpovídá celorepublikovému výsledku, kde je uvedena v 9. třídách 24 % zkušenost s užitím konopných látek v životě, přičemž shodně jak u chlapců, tak i u dívek. Jít za školu již zkusilo 9 % (4 x) dívek a 15 % (7 x) chlapců.

Tabulka 4: Pocit bezpečí ve škole

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	průměr
škola A	0	0	0	0	2	0	5	7	12	10	8,583
škola B	4	0	0	0	4	4	2	9	7	9	7,359
škola C	0	0	1	0	1	1	3	3	3	6	8,111

Zdroj⁶⁶

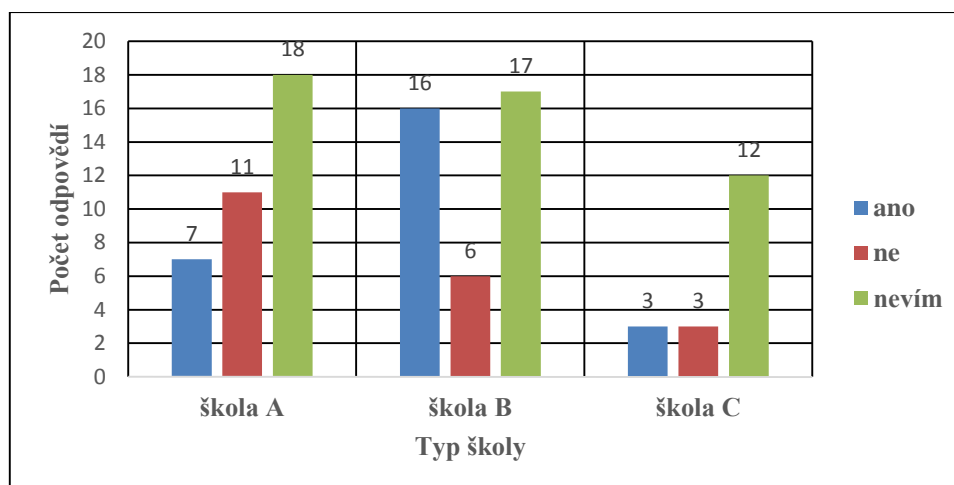
Z odpovědí na otázku 10 (Jak bezpečně se cítíš ve škole?) vychází, že se žáci na svých školách cítí velmi dobře. Pocit bezpečí, který by měla žákům poskytovat v první řadě rodina, je samozřejmě důležitý i na půdě školy a přispívá tak ke zdravému a harmonickému vývoji dětí. Vhodné podmínky zaručují, že se žáci soustředí na školní práci. Vše závisí na kvalitě nastavených pravidel dané školy, úspěchem je nejen součinnost všech pedagogů, ale i žáků samých. Z Tabulky 4 je možné vyčíst pořadí bezpečí podle dosaženého průměru jednotlivých škol. Nejlepší průměr dosahuje škola A (8,583), dále škola C (8,111) a nakonec škola B (7,359). Celkový průměr všech škol dosahuje (7,978). Z toho lze konstatovat, že škola A, ačkoli je z hlavního města, dosahuje nadprůměrného výsledku stejně jako škola venkovského typu.

Šikana se podle názorů respondentů na škole vyskytuje v tomto pořadí: škola B (41 %), škola C (16 %) a škola A (13 %). Různé výzkumy, které se uskutečnily v roce 1999, 2001 a 2005 potvrdily na českých školách vysoké procentuální hodnoty výskytu šikany okolo 40 %, z čehož můžeme potvrdit, že by do tohoto hodnocení

⁶⁶ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

spadala i škola typu B. Počet těch, jenž si myslí, že se šikana na škole nevyskytuje, je dán podle Grafu 9 v tomto pořadí: škola A (20 %), škola C (16 %) a škola B (15 %). 47 respondentů zaškrtnulo možnost odpovědi „nevím“, což odpovídá polovině dotazovaných respondentů. Z celkových výsledků vyšla nejlépe škola A, poté škola C a nejhůře škola B.

Graf 9: Výskyt šikany na škole

Zdroj⁶⁷

Tabulka 5: Podoby šikany na škole - srovnání

	škola A	škola B	škola C	celkem
rvačky	1	6	0	7
ubližování	2	10	0	12
vyhrožování	1	6	1	8
úmysl. ničení	4	7	1	12
krádeže	1	1	0	2
posměšky	8	29	7	44
jiné způsoby	0	1	0	1
nic	25	7	11	43

Zdroj⁶⁸

Mezi nejfrekventovanější projevy šikany řadí respondenti posměšky – 44 x (34 %). 43 dotazovaných (33 %) ve výběru možností nezaškrtnulo ani jednu z nabízených, protože

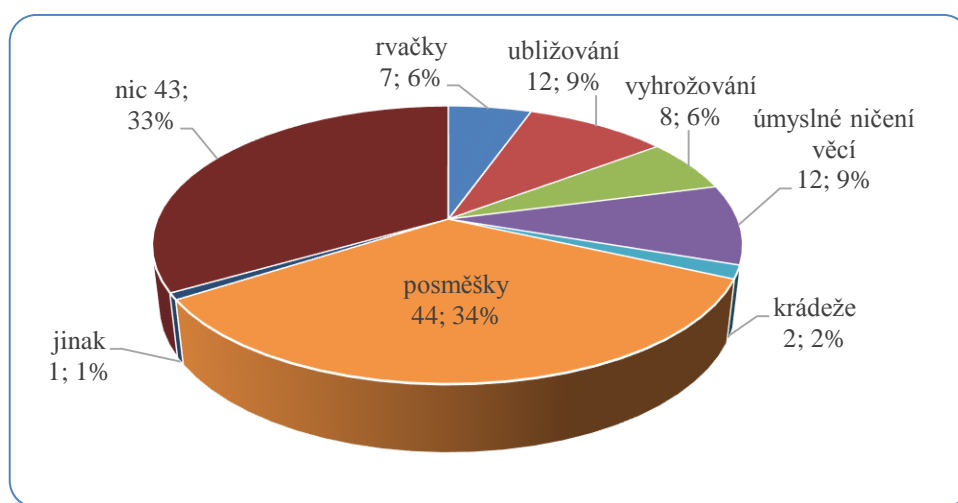
⁶⁷ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

⁶⁸ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

se podle nich na škole šikana nevyskytuje nebo o ní neví. Shodné výsledky vyčteme u podoby šikany ve formě ubližování – 12 x (9 %) a ničení osobních věcí – 12 x (9 %). Zaměříme-li se konkrétněji na jednotlivé školy, zjistíme, že se nejvíce podob šikany objevuje ve škole B. Zde má šikana podobu rvaček – 6 x a vyhrožování – 6 x. Škola C vychází z tohoto srovnání nejlépe. Zmiňované vyhrožování a úmyslné ničení věcí bylo společně s posměšky zaznamenáno jedním respondentem, takže 6 dalších jedinců vnímá šikanu jako formu posměchu a ostatní nezaškrtili ani jednu z variant. Celkový výsledek ovlivňuje nejspíš rodinné prostředí, které tato škola nabízí díky malému počtu žáků ve třídách. Ve škole A se šikana projevuje, ale ne v takové míře jako ve škole B. Ostatně tomu napovídá i výsledek, kdy z celkového počtu 36 respondentů školy A nezaškrtilo 25 z nich ani jednu možnost. Jiným způsobem šikany je v našem případě v dotaznících myšlena izolace jedince od určité skupiny nebo šikana postiženého. Pro jasnější a ucelenější představu byl vytvořen ještě výšečový Graf 10, který přehledněji zobrazuje celkový výsledek všech škol.

Graf 10: Podoby šikany - souhrnný přehled

Zdroj⁶⁹

Z otázky, která zjišťovala, kde nejčastěji v šikaně dochází, vyplývá 26 x prostředí třídy, 12 x areál školy např. chodby, šatny nebo dokonce jiné třídy, 7 x šikana mimo

⁶⁹ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

školu. Zaškrtnutím políčka s položkou „jinde“ 2 x, je chápáno šikanování někde mezi mladšími žáky.

Osobní zkušenost s šikanou má 28 žáků (14 x ve škole B, 12 x ve škole A, 2 x ve škole C). Nejvíce byla šikana uskutečněna ze strany spolužáka 11 x a party 10 x, spolužačka šikanovala v 7 případech.

Způsob řešení šikany spatřují žáci takto: zabudování kamerového systému (do tříd, na chodby i ven), nastolit přísnější pravidla, zvýšit kontroly a dozory, vyloučit agresory ze školy, dát horší známku z chování, zavést uniformy, informovat rodiče a ihned řešit, povolit mírné tělesné tresty, zamezit kontaktu 1. a 2. stupně, možnost žáků se anonymně svěřovat, nespojovat třídy nebo používat cvičení důvěry pro oběť a „šikanátora“. Jeden respondent navrhuje, že by se měla oběť přijít sama nahlásit a nebát se to říct. Jiní žáci nedokázali vymyslet nic nebo si nevěděli rady. Prý se šikana nedá moc ovlivnit.

4.5 Vyhodnocení hypotéz

Na základě výsledků dotazníkového šetření budou nyní potvrzeny či vyvráceny hypotézy stanovené v úvodu praktické části.

H 1: Chlapci mají větší zkušenosti s návykovými látkami a jejich užíváním než dívky bez ohledu na to, jakou školu navštěvují (hlavní město, město, venkov).

Při porovnávání zkušeností mezi dívkami a chlapci bylo zjištěno, že chlapci mají větší zkušenosti s alkoholem, marihuanou a pokud přidáme i poslední sociálně patologický jev, tak i s chozením za školu. Z hodnot zkušenosti s cigaretami však vyplývá, že dívky mají 51 % zkušenost oproti chlapcům 39 %.

Vezmeme-li v potaz všechny měřené hodnoty cigaret, alkoholu, marihuany a záškoláctví, ve třech z nich mají chlapci zkušenost větší. Je třeba ale dodat, že se dívky těmto hodnotám velmi přibližují.

Předpokladem této hypotézy bylo, že dojde ke kladnému ověření, což se z výsledků potvrdilo.

H 2: Dítě pocházející z úplné rodiny se může svěřit rodičům se svým problémem a jeho rodiče se zajímají, jak tráví svůj čas oproti dítěti z rodiny neúplné.

Z úplné rodiny pochází 63 respondentů (68 %), jak popisuje Graf 2 na straně 40. Bohužel nemůžeme u všech potvrdit výrok, že se mohou svým rodičům svěřit a naopak rodiče mají zájem o to vědět, jak s kým a kde tráví jejich potomek svůj volný čas. To platí pouze pro 53 respondentů. Ostatní z této skupiny se mohou svěřit, ale rodiče se nezajímají, podle názoru respondentů, o způsob trávení jejich volného času (6 x). Další rodiče se sice zajímají, ale jedinci se nemohou svěřit se svým trápením (4 x).

Pro respondenty z neúplné rodiny vyšlo v 19 případech pozitivně, že se mohou svěřit a rodiče se rovněž zajímají. Předpokladem této hypotézy bylo, že dojde k vyvrácení, což můžeme tímto potvrdit.

H 3: Šikana a užívání návykových látek se vyskytuje u žáků venkovské školy méně, než na školách ve městě a v hlavním městě.

Co se týká šikany, uvedlo konkrétně 16 % respondentů školy C (venkovského typu), že se u nich šikana vyskytuje, což nebylo oproti dvěma porovnávaným školám nejnižší procentuální hodnocení (škola B 46 % výskytu a škola A 13 % výskytu). Celkově se také žáci školy A cítí nejbezpečněji, což částečně vyvrací stanovenou hypotézu. Je třeba přihlídnout ještě k užívání návykových látek, o kterých bude pojednáno za chvíli.

Rozdíl výskytu šikany mezi školou C a školou A není vysoký. Na škole typu C se všichni žáci velmi dobře znají od první až po devátou třídu, proto je i pocit bezpečí (v průměru 8,111) relativně srovnatelný s výsledky školy A (průměr 8,583). Domnívám se, že škola A vykazuje nejspíše takové výsledky díky skladbě navštěvovaných žáků. Jak jsem již výše uvedl, jedná se o ZŠ s rozšířenou výukou jazyků a úroveň v chování bude zřejmě vyšší než na nějaké klasické ZŠ v Praze.

Pro jednoznačné stanovisko a celkové rozhodnutí, jak jsou na tom jednotlivé školy se zkušeností s návykovými látkami, bylo využito Tabulky 3, která se nachází na straně 45. Výsledky respondentů, jež potvrzují zkušenosti s návykovou látkou nebo pravidelnost, autor sečetl a převedl na procentuální hodnoty.

Co se týká cigaret, mají respondenti zkušenosti v tomto pořadí: 58 % škola B, 44 % škola C a 36 % škola A. Ve zkušenosti s alkoholem je pořadí následující: 92 % škola B,

83 % škola A, 78 % škola C. U marihuany jsou výsledky takové: 6 % respondentů školy C, 5 % školy B a 0 % školy A. V záškoláctví má prvenství škola A 19 %, což je dáno anonymitou velkoměsta, kde záškoláci snadno zapadnou, dále 10 % škola B a 0 % škola C. Tito respondenti si nemohou dovolit někde potulovat vzhledem k malému počtu obyvatel obce, kde každý každého zná.

Po zprůměrování vychází na stejné úrovni škola A se školou C, zatímco škola B je v hodnocení nejhorší. Předpokladem této hypotézy bylo kladné ověření hypotézy. To se však se získaných výsledků nepotvrdilo, proto musíme hypotézu vyvrátit.

H 4: Dítě, které vyplňuje svůj volný čas kroužky nebo sportem, nesedí tolik času u počítače či televize, než dítě, které se nudí a nesportuje.

Z výsledků Grafu 4 na straně 43 bylo zjištěno, že čtvrtina respondentů (23 x) tráví u počítače a televize 4 – více hodin času denně. Dotazníky těchto 23 jedinců bylo třeba detailněji porovnat. V odpovědích převážná většina respondentů tráví volný čas pouze u počítače (15 x). Existuje ale i 8 dotazovaných, kteří tráví volný čas také sportem nebo zájmovými kroužky.

Předpoklad, že dojde ke kladnému ověření hypotézy, se tedy nepotvrdil. Hypotéza byla vyvrácena.

4.6 Závěry výzkumu

Shrnutím výsledků v praktické části lze říci, že se sociálně patologické jevy vyskytují na všech dotazovaných školách. Z výše stanovených cílů je možné konstatovat, že mají respondenti značné zkušenosti hlavně s alkoholem a cigaretami, jak na škole venkovského typu, tak i v dalších dvou školách i přes to, že se vlastně jedná o děti ve věku 13 - 15 let. Zkušenost s šikanou se potvrdila nejvíce na ZŠ ve městě s 16 000 obyvateli. Její podoby mají různý charakter. Nejčastější formou jsou posměšky, ubližování, ale i rvačky a úmyslné ničení věcí. Tento výsledek se zcela jistě odráží od výchovného působení rodiny jednotlivých respondentů a určitě záleží i na složení žáků ve třídě. Škola venkovského typu projevuje šikanu hlavně posměšky. Dalo by se tedy říci, že zde mají respondenti relativně klidné prostředí. Z dalších šetření

vyplývá, že se respondenti cítí na svých školách bezpečně. Hlavně se jedná o školu z hlavního města a školu venkovského typu. Zcela jistě mají velký podíl na výsledcích preventivní opatření dané školy a také jednotlivý přístup učitelů, kteří přispívají k utváření sociálního klimatu tříd a celé školy.

Z výsledků je také patrné, že pohlaví žáků neovlivňuje čestnost sociálně patologických jevů. Dívky jsou v konzumaci návykových látek v těsném závěsu za chlapci. Je to nejspíše dáno současnou moderní dobou ale i vývojovým obdobím, které je typické pro velkou zvědavost a chuť vyzkoušet cokoli nového.

Způsob trávení volného času má zajisté vliv na nelátkové závislosti. Z výzkumu bylo zjištěno, že žáci, kteří nesportují a ani nemají jiné zájmové aktivity, tráví převážně svůj čas u počítače a televize. Jsou pravděpodobně závislí na moderních technologiích. Jedinci, kteří navštěvují zájmové kroužky, jsou více časově vytíženi, proto jim na počítač nezbývá tolik volného času.

Návrhů, jak by žáci na svých školách řešili šikany, vyplynulo z dotazníků mnoho. Některé z nich jsou sice nereálné, protože by určitým způsobem porušovaly stanovené zákony (např. zabudování skrytých kamer či používání drobných tělesných trestů), ale důležité je, že se žáci museli kriticky nad touto otázkou zamyslet a snažili se alespoň nějaká řešení najít. Sami žáci vnímají výskyt šikany jako problém, který není vůbec jednoduché řešit. Jako zajímavý lze hodnotit názor jedné z respondentek, která si myslí, že šikana není chybou ani učitele ani ředitele, nýbrž chybou žáků a toho jakým způsobem jsou vychováni.

Podle názoru autora práce byly cíle praktické části splněny. Analýzou všech stanovených hypotéz bylo docíleno jasných výsledků a závěru, kdy se dvě hypotézy potvrdily a dvě byly vyvráceny.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo v první řadě vymezení základních pojmů. Z odborné literatury jsem se dozvěděl, že se často zaměňují pojmy sociální patologie a sociální deviace. Mnozí je považují za pojmy na stejné úrovni, měli by se však rozlišovat, protože deviace nemusí být negativní či patologická.

Dalším cílem bylo popsat jednotlivé sociálně patologické jevy žáků II. stupně ZŠ. Všechny tyto nežádoucí jevy, ať už se jedná o záškoláctví, delikvenci, závislosti či šikanu jako určitý druh agresivního chování, mají na žáky neblahý vliv. Díky viditelným projevům mohou být včas podchyceny. Mnoho rodičů se domnívá, že dítě na II. stupni již nepotřebuje tolik zájmu z jejich strany. Opak je pravdou. Dítě chce cítit projevy lásky, zájmu, porozumění a pocitu bezpečí. Velkým nebezpečím dnešní doby jsou moderní technologie, které mohou způsobit dokonce závislost. Musíme si uvědomit, že se současné děti rodí na svět obklopeny touto technikou, a tak je pro ně naprosto přirozenou věcí. Dítě ještě neumí číst, ale už dokáže zapnout tablet a spustit nějakou hru nebo aplikaci. Zde je samozřejmě rozhodující opět výchova rodičů. Je důležité nastolit pravidla a v rozumné míře učit dítě od mala nic nepřehánět.

K rozvoji nežádoucího chování může vést mnoho příčin. Do velkého výčtu patří například frustrace, nuda, dysfunkční rodinné zázemí, experimentování, nátlak patry, uspěchaná doba, materialismus, pocit být dospělý ale i další. Velmi zajímavou částí pro mě bylo seznámení s konkrétními možnostmi preventivních opatření jednotlivých sociálně patologických jevů. Vždy je jednodušší problému předcházet než ho později složitě řešit.

Podrobněji jsem se zaměřil na šikanu a popsal, jak tento fenomén rozeznat od škádlení, jak se projevují jeho aktéři a jakým způsobem ho vyřešit. Agrese je dána samozřejmě výchovným působením rodiny, ale potírání šikany musí řešit převážně prostředí školy. Velikou úlohu má proto učitel, který by neměl brát nic na lehkou váhu a sebemenší náznak okamžitě eliminovat.

V empirické části bylo prováděno vlastní dotazníkové šetření, které srovnávalo 3 základní školy a zaměřilo se na zkušenosti žáků s návykovými látkami, výskytem šikany a porovnávalo také dívky s chlapci. Celkové výsledky mě velmi překvapily. Počítal jsem s tím, že nejhůře dopadne škola z hlavního města a chlapci budou o mnoho

více zkušenější v užívání návykových látek než dívky. Potvrzením či vyvrácením stanovených hypotéz jsem však dospěl k závěru, že chlapci mají větší zkušenosti s návykovými látkami než dívky, i když jen nepatrně. Dítě, které pochází z úplné rodiny, má stejné možnosti svěřit se svým rodičům s nějakým trápením jako dítě z rodiny neúplné. Rovněž rodiče mají zájem vědět, jak, s kým a kde tráví tyto děti volný čas. Šikana a užívání návykových látek se vyskytuje u žáků ve městě více, než u žáků venkovské školy či z hlavního města. Někteří jedinci, kteří i přestože sportují, tráví velké množství času u počítače a televize.

Závěrem mé bakalářské práce lze konstatovat, že jsou sociálně patologické jevy žáků II. stupně ZŠ velkým problémem naší společnosti, jež mají vzrůstající tendenci. Je velmi důležité zajistit včas dostatečnou primární prevenci, vést dítě ke zdravému způsobu života a být mu především velkým vzorem. Hlavně laická veřejnost si musí uvědomit, že má rodinné prostředí značný vliv na celkový vývoj jedince. Bohužel v mnoha případech nefunguje tak, jak by mělo. Kdo jiný, než dětská populace, patří právě k nejvíce ohrožené skupině různými sociálně patologickými jevy? Tato tematika by proto měla být známa po teoretické stránce všem, kteří přichází do kontaktu s dětmi a výchovně na ně působí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- CHRÁSTKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- KLUGEROVÁ, J. et. al. *Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci*. 6. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2015. ISBN 978-80-7452-106-5.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-2511-5.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-069-2.
- NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PA ČR, 2000. ISBN 80-7251-033-9.
- POKORNÝ, V., J. TELCOVÁ a A. TOMKO. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r. s., 2003. ISBN 80-86568-04-0.
- PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

URBAN, L. a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie ČR, 2011. ISBN 978-80-7251-361-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

ZOUBKOVÁ, I. a M. MOULISOVÁ. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: ARMEX, 2004. ISBN 80-86795-05-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách [online]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz>

ESPAD 2015 [online]. © 2015 [cit. 2016-1-29]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/drogova-situace-2014/uzivani-drog-v-populaci-2014/uzivani-drog-ve-skolni-populaci-2014/espac-2015-2014/>

JEŽKOVÁ, Z. a J. ŠIKL. *Rizika závislostního chování u dětí a dospívajících a jejich prevence* [online]. © 4. 10. 2015 [cit. 2015-12-4]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rizika-zavislostniho-chovani-u-deti-a-dospivajicich-a-jejich-prevence-59.html>

KERNOVÁ, V. a V. KEBZA. *Prevence kuřáctví a možnosti odvykání kouření*. In: SOVINOVÁ, H. a L. CSÉMY. *Kouření cigaret a pití alkoholu v ČR* [online]. Praha: SZÚ. [cit. 2015-11-30]. ISBN 80-7071-230-9. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/aktuality/Koureni_20a_20Alkohol.pdf

KLUMPNEROVÁ, L. *Záškoláctví* [online]. © 2. 9. 2013 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologiev/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx>

Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví [online]. Praha: MŠMT, © 11. 3. 2002 [cit. 2015-12-9]. Dostupné z: www.odrogach.cz/downloadfile/metodicky-pokyn-k-zaskolactvi/

Metodický pokyn MŠMT ČR [online]. © 16. 10. 2007 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: www.odrogach.cz/downloadfile/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci1/

MINAŘÍK, J. *Definice závislosti* [online]. © 21. 3. 2014 [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/definice-zavislosti>

NEŠPOR, K. *Alkohol a jiné návykové látky u dětí - Prevence v rodině* [online]. © 2004 [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/addictcz.html>

NEŠPOR, K. a L. CSÉMY. *Alkohol u dětí a dospívajících – prevence a léčba* [online]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/apl-deti3.doc>

PEŠEK, R. a K. NEČESANÁ. *Kouření aneb závislost na tabáku* [online]. Písek: Arkáda, 2008. [cit. 2015-11-30]. ISBN 978-80-254-3580-9. Dostupné z: http://www.arkadacentrum.cz/downloads/publikace/Koureni_aneb_zavislost_na_tabaku_2008.pdf

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012 [online]. © 2009, Praha: MŠMT, [cit. 2015-12-9]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/MB_38_2009_61_Strategie_prevence_RPC_h_2009_2012.doc

Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v roce 2014 [online]. © 2015 [cit. 2016-1-29]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/data/obj_files/23496/696/VZ_drogy_2014_fin02_v160108.pdf

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 32/2000. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-101>

Zákon č. 140/1961 Sb., o trestných činech proti rodině a mládeži. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 146. Dostupné z: http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1961/140961/Sb_140961_-----_.php

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatření k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 133. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-379>

Závislost dětí na moderních technologiích očima odborníka [online]. © 3. 9. 2012. Dostupné z: <https://youtu.be/VJs4S2D7qTI>

ŽUFNÍČEK, J. *Co dělat, když – intervence pedagoga, netolismus* [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/Priloha_15_Netolismus.doc

SEZNAM ZKRATEK

ZŠ – základní škola

MŠMT ČR - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Jaké vlivy působí na dítě	33
--	----

Seznam tabulek

Tabulka 1: Zkoumaný vzorek respondentů	38
Tabulka 2: Trávení volného času	41
Tabulka 3: Vyzkoušel/a jsi někdy	45
Tabulka 4: Pocit bezpečí ve škole	47
Tabulka 5: Podoby šikany na škole - srovnání	48

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů	40
Graf 2: Typ rodiny	40
Graf 3: Celkový počet odpovědí v procentech na možnost trávení volného času	42
Graf 4: Doba strávená u počítače a televize za jeden den	43
Graf 5: Zajímají se rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?	43
Graf 6: Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?	44
Graf 7: Dokázal/a bych žít bez	45
Graf 8: Vyzkoušel/a jsi někdy	46

Graf 9: Výskyt šikany na škole.....	48
Graf 10: Podoby šikany - souhrnný přehled	49

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Rozdíly mezi šikanováním a škádlením.....	I
Příloha B - Typy iniciátorů šikanování.....	II
Příloha C - Dotazník (1. část)	III
Příloha D - Dotazník (2. část)	IV
Příloha E - Vyplněný dotazník – chlapec, město (1. část)	V
Příloha F – Vyplněný dotazník – chlapec, město (2. část)	VI
Příloha G – vyplněný dotazník – dívka, hl. město (1. část).....	VII
Příloha H – vyplněný dotazník – dívka, hl. město (2. část).....	VIII
Příloha I – vyplněný dotazník – dívka, venkov (1. část)	IX
Příloha J – vyplněný dotazník – dívka, venkov (2. část)	X

Příloha A - Rozdíly mezi šikanováním a škádlením

	Škádlení	Šikanování
Definice	Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr	Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Ublížit, zranit a ponižít.
2. Motiv	Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Základní tandem – moc a krutost. Další motivy: překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost à la Mengele, žárlivost, předcházení vlastního týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj	Respekt k druhému a sebeúcta.	Devalvace, znevažování druhého.
4. Citlivost	Vcítění se do druhých.	Tvrdost a nelítostnost.
5. Zranitelnost	Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice	Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
7. Právo a svoboda	Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřít, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Bezprávi. Pokud se dítě brání, nebo dokonce „legrací“ oplátí, je tvrdě ztrestáno!
8. Důstojnost	Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
9. Emoční stav	Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad	Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

Zdroj⁷⁰

⁷⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 65. ISBN 978-80-7367-871-5.

Příloha B - Typy iniciátorů šikanování

Typ	Charakteristika	Vnější forma šikanování	Specifika rodinné výchovy
„Drsňák“	hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností	šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních	častý výskyt agrese a brutality rodičů; jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali
„Slušňák“	velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu	násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků	časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky
„Srandista“	„srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný	šikanuje pro pobavení sebe i ostatních; patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky	nezaznamenal jsem významnější specifika; pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině

Zdroj⁷¹

⁷¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 141. ISBN 978-80-7367-871-5.

Příloha C - Dotazník (1. část)

Milé žákyně, milí žáci,

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká problematiky **sociálně patologických jevů**. Dotazník je součástí mé bakalářské práce. Studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Moje bakalářská práce se zabývá **sociálně patologickými jevy vyskytujícími se u žáků II. stupně ZŠ s důrazem na šikanu a návykové látky**.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelům mého studia. Pozorně si přečtěte otázky a **zakřížkujte** ty odpovědi, které považujete za pravdivé! U otázek s více možnostmi odpovědí **vyberte vždy jen jednu z nich, pokud není přímo v zadání uvedeno jinak**.

Děkuji Vám předem za vyplnění

Karel Lalik

- 1) **Jsi:**   dívka   chlapec
- 2) **Chodíš do:**   8. ročníku   9. ročníku
- 3) **Žiješ:**
 v úplné rodině   pouze s matkou   pouze s otcem
 jinak, (uved' s kým) .....
- 4) **Volný čas trávíš převážně: (možno více odpovědí)**
 v zájmových kroužcích   u PC   sportem   s kamarády
 s rodinou   nudíš se   jinak, (jak) .....
- 5) **Kolik času denně trávíš u PC a TV?**
 1 h   2 – 3 h   4 – více h
- 6) **Zajímají se Tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?**
 ano   ne
- 7) **Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?**
 ano   ne
- 8) **Dokázal/a bys žít bez... (možno více odpovědí)**
 rodiny   kamarádů   PC   TV   mobilu

Příloha D - Dotazník (2. část)

9) Vyzkoušel/a jsi někdy

Cigarety	☐ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Alkohol	☐ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Marihuanu	☐ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Jít za školu	☐ ano	☐ ne	☐ pravidelně

10) Jak bezpečně se cítíš ve škole? (vyjádři na stupnici 1 = nejméně, 10 = nejvíce bezpečně)

- 1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

11) Šikanování se ve Vaší škole...

- vyskytuje   nevyskytuje   nevím

12) Pokud se vyskytuje, uveď jaké. (možno více odpovědí)

- rvačky   ubližování   vyhrožování   úmyslné ničení věcí
 krádeže   posměšky   jiné způsoby (uveď, jaké) .....

13) Kde dochází k šikanování?

- ve třídě   v areálu školy (uveď, kde) .....
 mimo školu   jinde (uveď, kde) .....

14) Pokud ses setkal/a se šikanováním osobně, bylo to ze strany...

- spolužáka   spolužačky   party   nemám tuto zkušenost

15) Představ si situaci, že by ses stal/a ředitelem/ředitelkou Vaší školy a měl/a jsi jeho/její pravomoci. Co všechno bys v ní změnil/a, aby nedocházelo k šikanování.

.....
.....
.....

Zdroj⁷²

---

⁷² Autor práce, 2015 (vlastní dotazník)

Příloha E - Vyplněný dotazník – chlapec, město (1. část)

Dotazník

Milé zákyně, milí žáci,

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká problematiky **sociálně patologických jevů**. Dotazník je součástí mé bakalářské práce. Studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Moje bakalářská práce se zabývá **sociálně patologickými jevy vyskytujícími se u žáků II. stupně ZŠ s důrazem na šikanu a návykové látky**.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelům mého studia. Pozorně si přečtěte otázky a **zakřížkujte** ty odpovědi, které považujete za pravdivé! U otázek s více možnostmi odpovědí **vyberte vždy jen jednu z nich**, pokud není přímo v zadání uvedeno jinak.

Děkuji Vám předem za vyplnění

Karel Lalík

- 1) **Jsi:**   dívka   chlapec
- 2) **Chodíš do:**   8. ročníku   9. ročníku
- 3) **Žiješ:**
- v úplné rodině   pouze s matkou   pouze s otcem
- jinak, (uved' s kým).....
- 4) **Volný čas trávíš převážně: (možno více odpovědí)**
- v zájmových kroužcích   u PC   sportem   s kamarády, partou
- s rodinou   nudíš se   jinak, (jak) .....
- 5) **Kolik času denně trávíš u PC a TV?**
- 1h   2-3h   4-více h
- 6) **Zajímají se Tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?**
- ano   ne
- 7) **Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?**
- ano   ne
- 8) **Dokázal/a bys žít bez... (možno více odpovědí)**
- rodiny   kamarádů   PC   TV   mobilu
- 9) **Vyzkoušel/a jsi někdy**
Cigarety	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Alkohol	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Marihuanu	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Jít za školu	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně

Příloha F – Vyplněný dotazník – chlapec, město (2. část)

10) Jak bezpečně se cítíš ve škole? (vyjádři na stupnici 1 = nejméně, 10 = nejvíce bezpečně)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

11) Šikanování se ve Vaší škole...

vyskytuje   nevyskytuje   nevím

12) Pokud se vyskytuje, uveď jaké. (možno více odpovědí)

rvačky   ubližování   vyhrožování   úmyslné ničení věcí
 krádeže   posměšky   jiné způsoby (uveď, jaké).....

13) Kde dochází k šikanování?

ve třídě   v areálu školy (uveď, kde).....
 mimo školu   jinde (uveď, kde).....

14) Pokud ses setkal/a se šikanováním osobně, bylo to ze strany... *Ja' šikanoval*

spolužáka   spolužačky   party   nemám tuto zkušenost

15) Představ si situaci, že by ses stal/a ředitelem/ředitelkou Vaší školy a měl/a jsi jeho/její pravomoci. Co všechno bys v ní změnil/a, aby nedocházelo k šikanování?

Nic.

Zdroj⁷³

⁷³ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha G – vyplněný dotazník – dívka, hl. město (1. část)

Dotazník

Milé žákyně, milí žáci,

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká problematiky **sociálně patologických jevů**. Dotazník je součástí mé bakalářské práce. Studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Moje bakalářská práce se zabývá **sociálně patologickými jevy vyskytujícími se u žáků II. stupně ZŠ s důrazem na šikanu a návykové látky**.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelům mého studia. Pozorně si přečtěte otázky a **zakřížkujte** ty odpovědi, které považujete za pravdivé! U otázek s více možnostmi odpovědí **vyberte vždy jen jednu z nich, pokud není přímo v zadání uvedeno jinak**.

Děkuji Vám předem za vyplnění

Karel Lalik

- 1) **Jsi:**   dívka   chlapec
- 2) **Chodíš do:**   8. ročníku   9. ročníku
- 3) **Žiješ:** *V Praze*
 v úplné rodině   pouze s matkou   pouze s otcem
 jinak, (uveď s kým)...*s...mami...přítelem a matkou*
- 4) **Volný čas trávíš převážně: (možno více odpovědí)**
 v zájmových kroužcích   u PC   sportem   s kamarády, partou
 s rodinou   nudíš se   jinak, (jak) .....
- 5) **Kolik času denně trávíš u PC a TV?**
 1h   2-3h   4-více h
- 6) **Zajímají se Tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?**
 ano   ne
- 7) **Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?**
 ano   ne
- 8) **Dokázal/a bys žít bez... (možno více odpovědí)**
 rodiny   kamarádů   PC   TV   mobilu
- 9) **Vyzkoušel/a jsi někdy**
Cigarety	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Alkohol	☐ ano	☒ ne	☐ pravidelně
Marihuanu	☐ ano	☒ ne	☐ pravidelně
Jít za školu	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně

Příloha H – vyplněný dotazník – dívka, hl. město (2. část)

10) Jak bezpečně se cítíš ve škole? (vyjádři na stupnici 1 = nejméně, 10 = nejvíce bezpečně)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

11) Šikanování se ve Vaší škole...

vyskytuje   nevyskytuje   nevím

12) Pokud se vyskytuje, uveď jaké. (možno více odpovědí)

rvačky   ubližování   vyhrožování   úmyslné ničení věcí
 krádeže   posměšky   jiné způsoby (uveď, jaké).....

13) Kde dochází k šikanování?

ve třídě   v areálu školy (uveď, kde).....
 mimo školu   jinde (uveď, kde).....

14) Pokud ses setkal/a se šikanováním osobně, bylo to ze strany...

spolužáka   spolužačky   party   nemám tuto zkušenost

15) Představ si situaci, že by ses stal/a ředitelem/ředitelkou Vaší školy a měl/a jsi jeho/její pravomoci. Co všechno bys v ní změnil/a, aby nedocházelo k šikanování?

Děti by se mohly anonymně svtovat.

Bíle bych šikanu na škole kř síla a metalovala

sebe menší má na š mějare' podobné situace.

Zdroj⁷⁴

⁷⁴ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha I – vyplněný dotazník – dívka, venkov (1. část)

Dotazník

Milé žákyně, milí žáci,

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká problematiky **sociálně patologických jevů**. Dotazník je součástí mé bakalářské práce. Studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Moje bakalářská práce se zabývá **sociálně patologickými jevy vyskytujícími se u žáků II. stupně ZŠ s důrazem na šikanu a návykové látky**.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelům mého studia. Pozorně si přečtěte otázky a **zakřížkujte** ty odpovědi, které považujete za pravdivé! U otázek s více možnostmi odpovědí **vyberte vždy jen jednu z nich, pokud není přímo v zadání uvedeno jinak**.

Děkuji Vám předem za vyplnění

Karel Lalík

- 1) **Jsi:**   dívka   chlapec
- 2) **Chodíš do:**   8. ročníku   9. ročníku
- 3) **Žiješ:**
 v úplné rodině   pouze s matkou   pouze s otcem
 jinak, (uved' s kým).....
- 4) **Volný čas trávíš převážně: (možno více odpovědí)**
 v zájmových kroužcích   u PC   sportem   s kamarády, partou
 s rodinou   nudíš se   jinak, (jak) *Kresba, sama s knihou...*
- 5) **Kolik času denně trávíš u PC a TV?**
 1h   2-3h   4-více h
- 6) **Zajímají se Tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas?**
 ano   ne
- 7) **Můžeš sdělit svým rodičům, co Tě trápí?**
 ano   ne
- 8) **Dokázal/a bys žít bez... (možno více odpovědí)**
 rodiny   kamarádů   PC   TV   mobilu
- 9) **Vyzkoušel/a jsi někdy**
Cigarety	☒ ano	☐ ne	☐ pravidelně
Alkohol	☐ ano	☒ ne	☐ pravidelně
Marihuanu	☐ ano	☒ ne	☐ pravidelně
Jít za školu	☐ ano	☒ ne	☐ pravidelně

Příloha J – vyplněný dotazník – dívka, venkov (2. část)

10) Jak bezpečně se cítíš ve škole? (vyjádři na stupnici 1 = nejméně, 10 = nejvíce bezpečně)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

11) Šikánování se ve Vaší škole...

vyskytuje   nevyskytuje   nevím

12) Pokud se vyskytuje, uveď jaké. (možno více odpovědí)

rvačky   ubližování   vyhrožování   úmyslné ničení věcí
 krádeže   posměšky   jiné způsoby (uveď, jaké) *Posměšky, nadávky, a záměnná si-*

13) Kde dochází k šikánování?

ve třídě   v areálu školy (uveď, kde).....
 mimo školu   jinde (uveď, kde)..... *Karavě skupině*

14) Pokud ses setkal/a se šikánováním osobně, bylo to ze strany...

spolužáka   spolužačky   party   nemám tuto zkušenost

15) Představ si situaci, že by ses stal/a ředitelem/ředitelkou Vaší školy a měl/a jsi jeho/její pravomoci. Co všechno bys v ní změnil/a, aby nedocházelo k šikánování?

Všechny útočníky bych nějak potrestala. Popřípadě hodně...

tvrdě podle situace. Nikdo neví, co se oběť může rozhodnout

adělat nebo čím si prochází.

Zdroj⁷⁵

⁷⁵ Autor práce, 2016 (vlastní šetření)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Karel Lalik

Obor: Bezpečnostní studia

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Sociálně patologické jevy žáků II. stupně ZŠ s důrazem na šikanu a návykové látky

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 47

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů českých použitých zdrojů: 19

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 18

Vedoucí práce: PhDr. Aleš Zoubek, Ph.D.